Moja prva enciklopedija

PREISTORIJSKI LJUDI

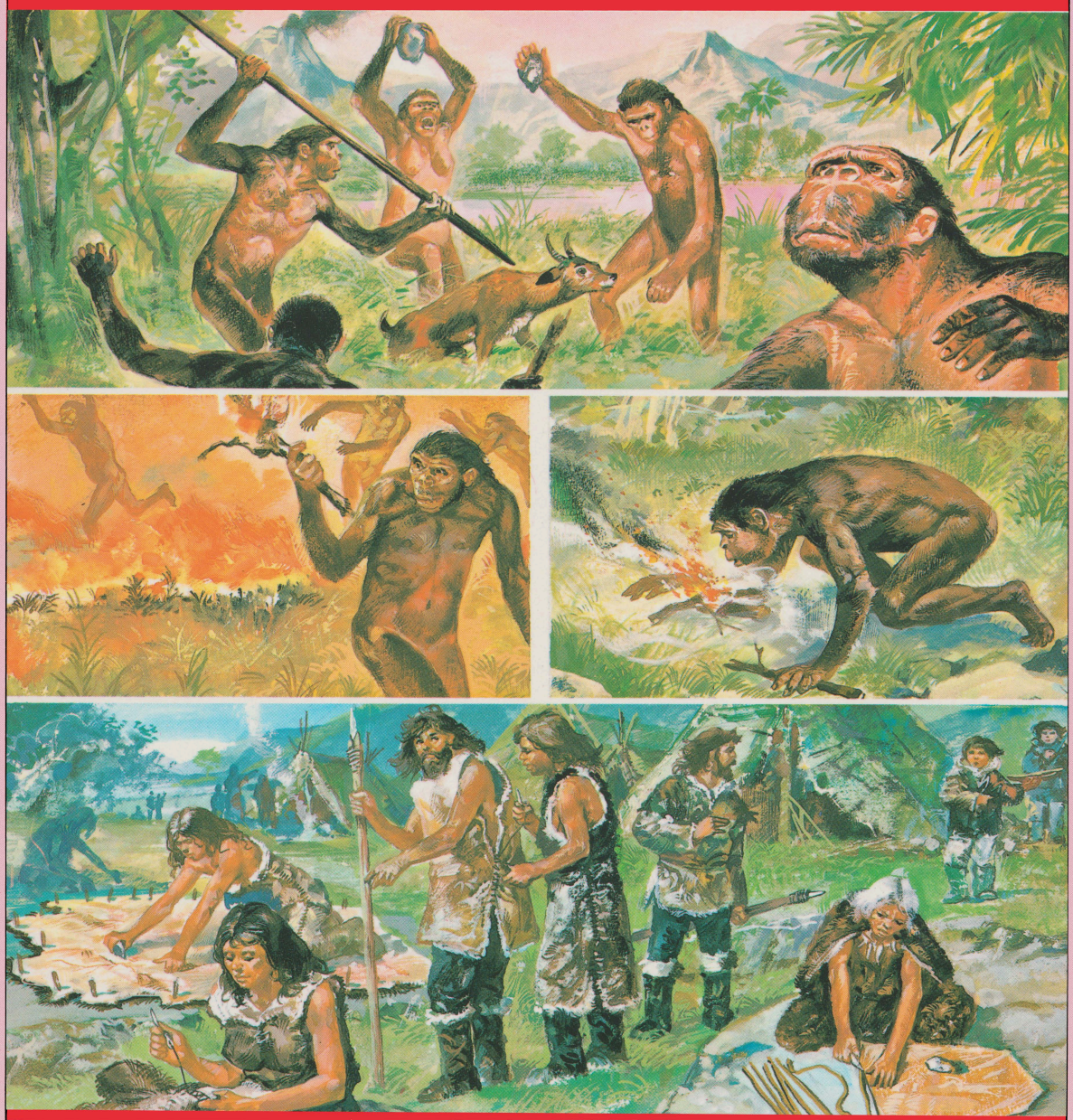

SVJETLOST Sarajevo

Moja prva enciklopedija

PREISTORIJSKI LJUDI

Prevela s italijanskog **Ivana Šćepanović**

SVJETLOST Sarajevo

Naslov originala:
Martin i Daniel Sasier
Pjer Averu
GLI UOMINI DELLA PREISTORIA
© 1986 Nathan, Paris; Fabbri, Milano; Edito-Sérvice, Génève
stručni saradnici
istorija i geografija
Žan-Pol Alber
Mari-Pjer Perdriz
fizika i oceanografija
Pjer Averu
poljoprivreda
Žan-Fransoa Kartijer
arhitektura i urbanizam
Dominik Davij
pravo
Mirej Furnijer
medicina
Deniz Granon
biologija
Kristijan Grinenvald
prirodne nauke i paleontologija
Žan-Mišel Mazen
vulkanologija
Žan-Pol Tuten
© Za Jugoslaviju:
1990 Zebra DOO, Beograd
Izdavač:
IP »Svjetlost« – Sarajevo
Direktor:
Savo Zirojević
Za izdavača:
Gavrilo Grahovac
Urednik i lektor:
Todor Dutina
Glavni urednik:
Ivan Lovrenović
Korektor:
Nada Blažević
Tehnički urednik:
Rešad Džindo
Štampa:
Tiskarna »Mladinska knjiga«, Ljubljana
Štampano u 10.000 primjeraka
ISBN 86-01-01939-0

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna i univerzitetna biblioteka Bosne i Hercegovine Sarajevo

030.1(02.053.2)

SASIER, Martin
Preistorijski ljudi / [Martin i Daniel Sasier, Pjer Averu] ; prevela s italijanskog Ivana Šćepanović. – Sarajevo : Svjetlost, 1990. – 59 str. : ilustr. u bojama ; 27 cm. –
(Moja prva enciklopedija)

Prevod djela: Prima enciclopedia. –
Registar
ISBN 86-01-01939-0
1. Sasier, Daniel 2. Averu, Pjer

SADRŽAJ

Prvi ljudi
Kako su izgledali preistorijski ljudi? 11
Da li im je tijelo bilo pokriveno dugom dlakom? 10
Da li su hodali četvoronoške? 11
Da li su preistorijski ljudi bili agresivni? 12
Da li su imali razvijeno čulo mirisa kao životinje? 12
Kako su se branili od zvijeri? 12
Kakvim su se oruđem i oružjem služili primitivni ljudi? 14
Da li se kamenjem mogao ubiti slon? 14
Da li su se hranili poglavito mesom? 15
Da li su prvobitni ljudi živjeli na drveću? 16
Da li su se često selili s mjesta na mjesto? 17
Da li su međusobno opštili? 17
Da li je Lusi zaista bila preistorijska žena? 18
Zašto su prvobitnim ljudima davana čudna imena? 19
Odakle potiču prvi stanovnici Evrope? 19
Kako su ljudi osvojili vatru? 20
Kako su se koristili vatrom? 20
Da li su vođeni ratovi za vatru? 20

KROMANJONSKI LJUDI

Gdje su spavali kromanjonski ljudi? 24
Da li su tada ljudi imali kuću? 24
Da li su spavali u krevetima? 25
Da li su građena velika sela? 26
Da li su preduzimali dugačka putovanja? 26
Kako su »savijali« šatore? 26
Da li su se koristili sjekirama i noževima? 28
Zašto su dobili ime »lovci na irvase«? 29
Da li su uspijevali da savladaju veoma velike životinje? 29
Kojim su se oruđem najradije koristili? 30
Da li su kromanjonci lovili ribu? 31
Da li su se koristili samo kamenim oruđem? 31
Da li su noću ostajali u potpunom mraku? 32
Kako su se odijevali? 32
Da li su voljeli da se uljepšavaju? 33
Šta su radile žene? 34
Kako su se zabavljala djeca u ta daleka vremena? 34
Da li su djeca išla u školu? 34
Šta su radili kromanjonci u pećinama? 36
Kako su oslikavali zidove pećina? 36
Da li na pećinskim zidovima ima i ljudskih figura? 37
Da li današnji ljudi liče na nekadašnje primitivne ljude? 38
Postoje li još uvijek ljudi koji su na primitivnom stupnju života? 38
Kako su se kromanjonci liječili 39

NEOLITSKI LJUDI

Kako su neolitski ljudi pravili oruđe? 42
Koje su metale ljudi prvo otkrili? 42
Koje su još druge metale otkrili? 43
Da li je pas zaista najdrevniji čovjekov prijatelj? 44
Da li su neolitski ljudi znali da prave hljeb? 44
Ko je čuvao stada? 45
Da li su posjedovali uređaje koji su im pomagali pri radu? 46
Da li su znali da jašu konje? 46
Da li su zemljoradnici neolita živjeli po gazdinstvima? 47
Kako su izgledala prebivališta neolitskih ljudi? 48
Od čega su napravljene posude za kuvanje? 48
Da li je neolitska »kuhinja« bila dobra? 49
Kako su se odijevali neolitski ljudi? 50
Da li su voljeli da se kite? 50
Da li su se svi isto odijevali? 51
Da li su u ta davna vremena postojale prodavnice? 52
Da li su tada ljudi pravili čamce 52
Da li su odlazili nekuda na odmor? 52
Da li su u to doba vladali kraljevi? 54
Zašto su neka sela bila okružena zidovima? 55
Gdje su sahranjivani kraljevi? 55
Da li su u to doba postojali muzički instrumenti? 56
Da li su tadašnji ljudi zaista obožavali sunce? 56
Da li su neolitski ljudi prirеđivali velike svetkovine? 57
Kako se postaje arheolog? 58
Kako se obrađuje arheološka istraživačka zona? 58
Da li je tačno da arheolozi mogu pronaći blago? 58

PRVI LJUDI

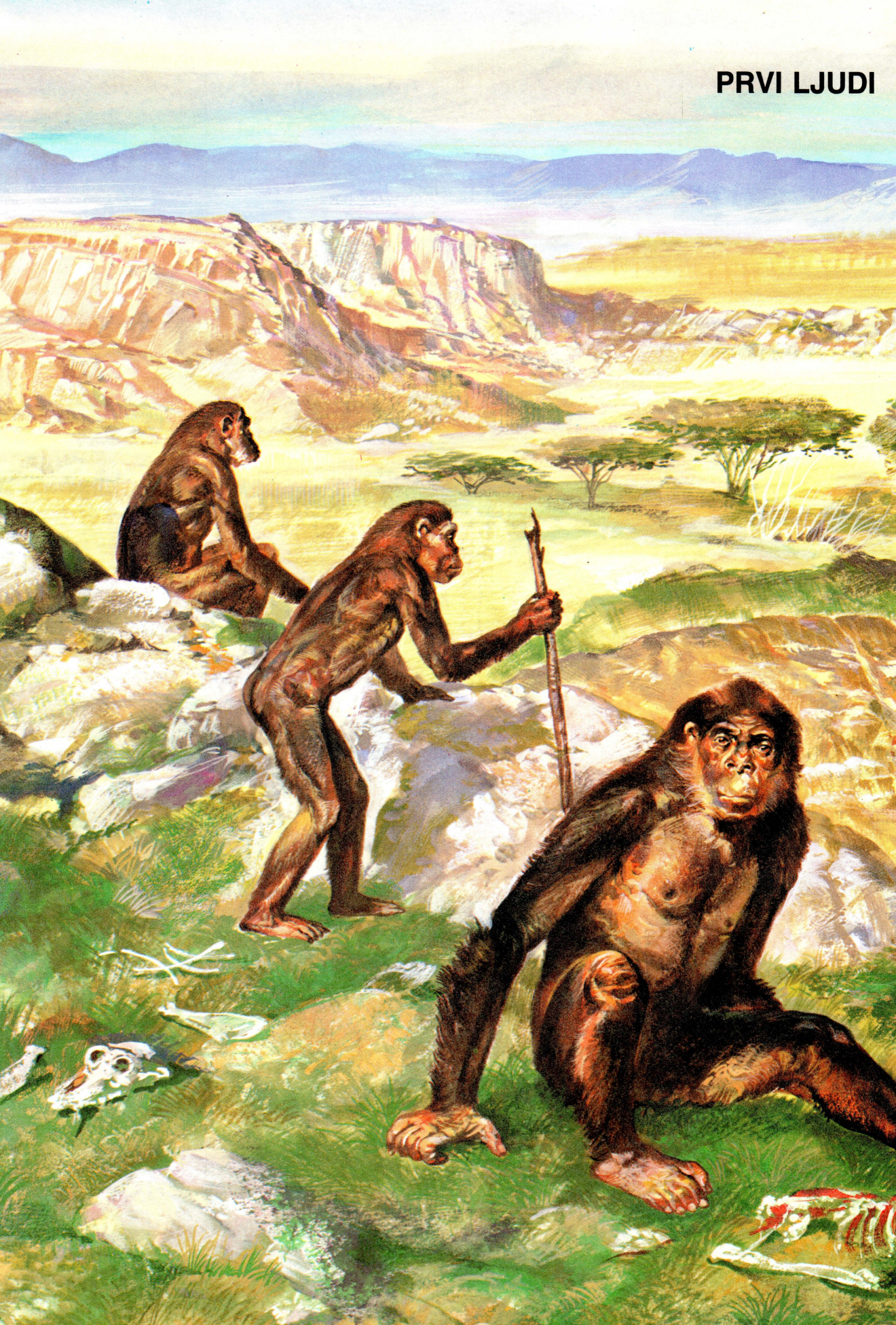

U veoma davna vremena, prije više od tri miliona godina, svijet, svakako, nije izgledao kao danas: nije bilo ni gradova ni sela, nisu postojale ni ulice ni kuće. U prostranoj divljini visoka trava pružala se unedogled a Zemlja je bila životinjsko carstvo. Tada već više nisu postojali ogromni dinosauri, ali su još uvijek živjele druge životinjske vrste kojih danas više nema, kao što je dinoterij, ogromni slon s kljovama okrenutim nadolje, ili patuljasti konj. Tada su živjela i druga neobična bića – poluljudi – polumajmuni. To su takozvani australopiteci. Oni, zapravo, jesu prvi ljudi na Zemlji, naši daleki preci.

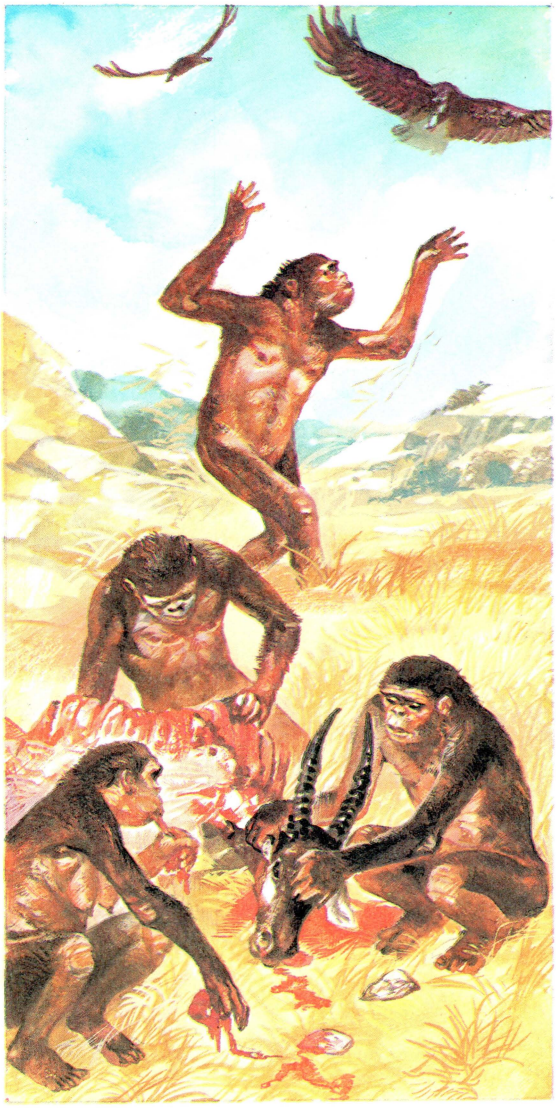

Nekoliko australopiteka oko ubijene antilope.

Kako su izgledali preistorijski ljudi?

Zamislimo savanu kakva je danas u Africi, s visokom požutjelom travom boje sunca. Dvadesetak australopiteka skupilo se oko tek ubijene antilope. Ova bića, prva koja možemo nazvati ljudima, niskog su rasta, otprilike metar i trideset centimetara, i nisu teža od deset kilograma; imaju malu glavu s prilično majmunskim izrazom. Ispuštaju životinjske zvuke i otimaju se o najbolje zalogaje antilope. Te zalogaje kidaju veoma snažnim zubima i meso jedu sirovo, kako to čine mesožderi savane. Iznad njih oblijeću lešinari, očekujući poneki ostatak.

Da li im je tijelo bilo pokriveno dugom dlakom?

Pretpostavlja se da je tijelo prvih ljudi bilo pokriveno gustom dlakom koja ih je štitila, naročito od hladnoće, ali u to ne možemo biti posve sigurni. Lako je dosjetiti se zašto: nikada nećemo moći imati slike tih naših dalekih predaka. Imamo samo sitne dijelove njihovog kostura koje su pronašli arheolozi za vrijeme iskopavanja: dijelove skeleta i poneki zub. Stoga nikada nećemo saznati kakve im je boje bila koža, kosa, oči. Međutim, naučnici su na osnovu oskudnih ostataka kostiju uspjeli da rekonstruišu kako su ti prvi ljudi izgledali.

Da li su hodali četvoronoške?

Poznato ti je, svakako, kako hodaju šimpanze: ljuljaju se u hodu, a kada žele da idu brže, pomažu se prednjim nogama: drugim riječima, trče četvoronoške. Međutim, preistorijski ljudi hodali su i trčali služeći se samo nogama koje su stabilno spuštali na tlo. Uspravni na nogama, imali su slobodne ruke kojima su mogli da napadaju plijen i da se brane s izvjesnom lakoćom, njima su mogli da zgrabe i bacaju kamenje, pomoću štapa da buše zemljište, prenose teške terete. Čovjek je jedino biće koje je sposobno da bude stalno u uspravnom položaju!

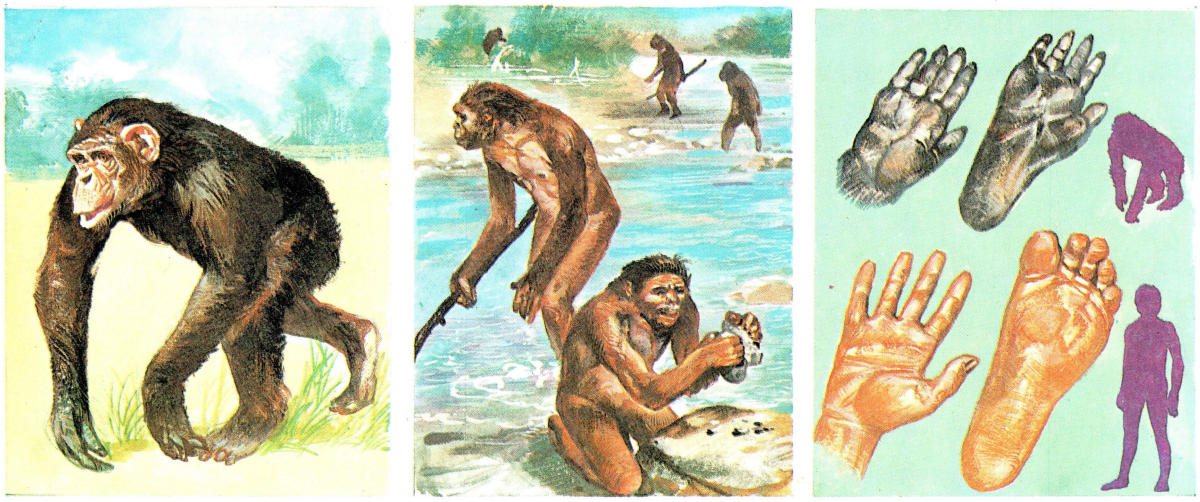

Šimpanza; nekoliko australopiteka, i desno: šaka i stopalo šimpanze i čovjeka.

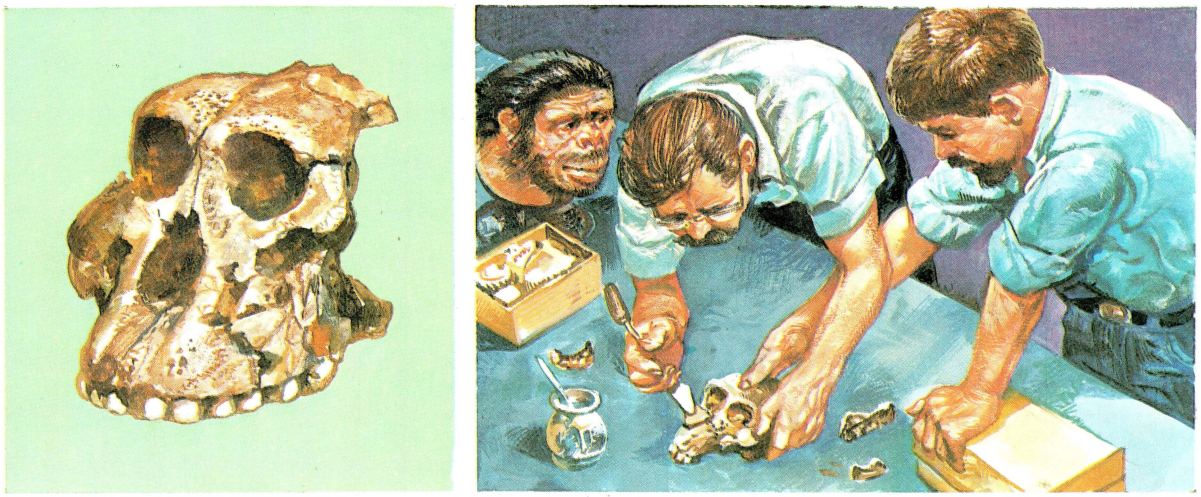

Vilica primitivnog čovjeka. Arheolozi pokušavaju da rekonstruišu lobanju.

Da li su preistorijski ljudi bili agresivni?

Prvi ljudi nisu bili brojni i stoga su mogli da komotno raspolažu ogromnim prostranstvima koja su ih obilato snabdijevala hranom. Svaka skupina imala je svoju teritoriju: ljudi koji su se odavali lovu dobro su je poznavali i tamo nalazili ukusni plijen. Niko nije imao potrebu da ide na drugo mjesto u potragu za biljnom hranom i jajima, koji, zajedno sa divljači, čine njihovu uobičajenu hranu. Privilegija koju još i dan-danas imaju neka primitivna plemena u šumskom čestaru. Ukratko, nikada se nije ukazivala prilika za sukob između susjednih skupina.

Da li su imali razvijeno čulo mirisa kao životinje?

Prvi ljudi su, svakako, bili slabiji od krupnih životinja u savani: stoga su morali da smišljaju svakojaka lukavstva da bi se zaštitili od opasnosti. Bili su obdareni izvjesnim osobinama koje su im, bez sumnje, bile od pomoći: imali su, na primjer, sluh i vid mnogo oštriji nego u lava, a naročito im je čulo mirisa bilo razvijeno, mnogo više nego u današnjih ljudi. Mogli su na velike razdaljine osjetiti miris neke zvjerke koji im je donosio vjetar, bili su u stanju da nanjuše miris antilope koju su lovili, kao i miris dima požara. Naši preci su, bez sumnje, okretali nos uz vjetar na prvi znak opasnosti.

Kako su se branili od zvijeri?

Prvi ljudi bili su manje brži od zebre kad bi se dali u bjekstvo pred opasnošću, nisu imali kandže kao tigar da bi se njima uspješno branili, niti su se mogli verati po drveću brzo, poput majmuna. Bili su, međutim, obdareni mnogo efikasnijim »oružjem«: inteligencijom. Umjeli su misliti i koristiti se rukama da bi njima ščepali dobro štap kojim bi se branili ili bi se bacali na napadača kamenjem. Da bi bili jači, udruživali su se u velike skupine, a roditelji su učili djecu svojim lukavstvima i vještinama. Zahvaljujući tom višem stepenu inteligencije, uspijevali su da umaknu neprijatelju.

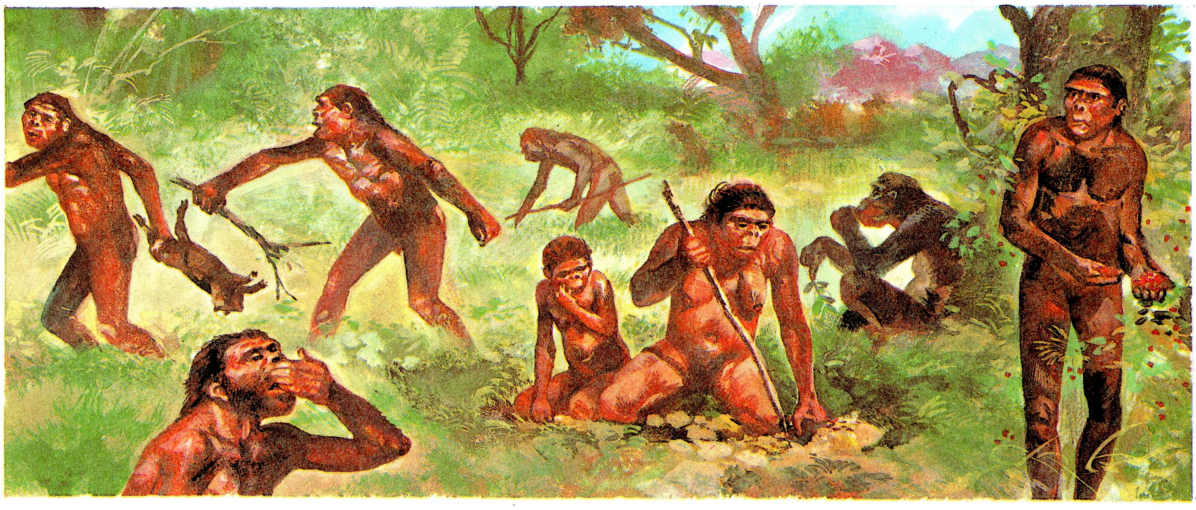

Prvi ljudi su se hranili onim što su nalazili na svojoj teritoriji: biljem, jajima, divljači.

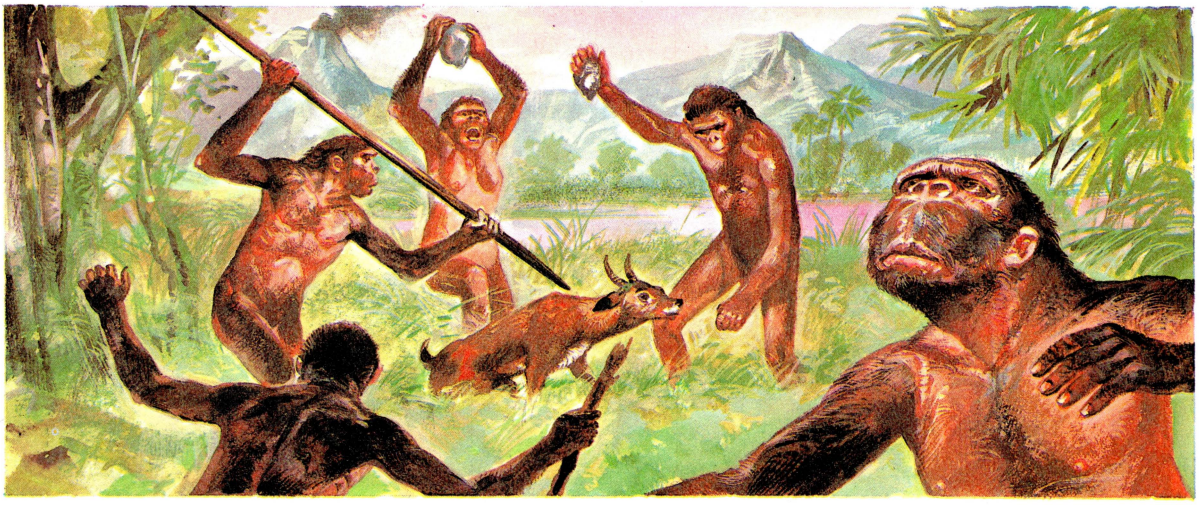

Naoružani kamenicama i zašiljenim štapovima, nekoliko ljudi napada životinju.

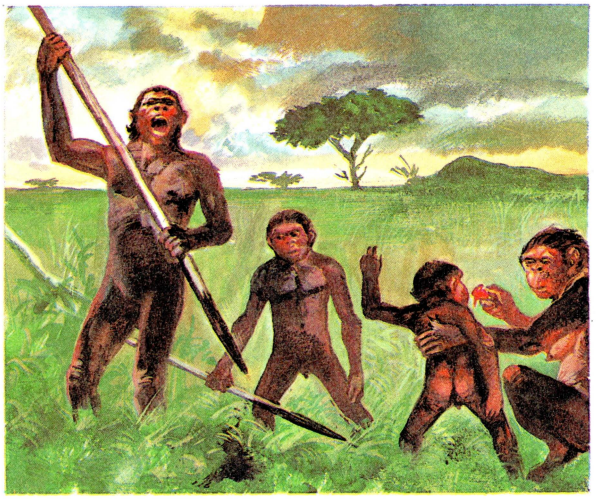

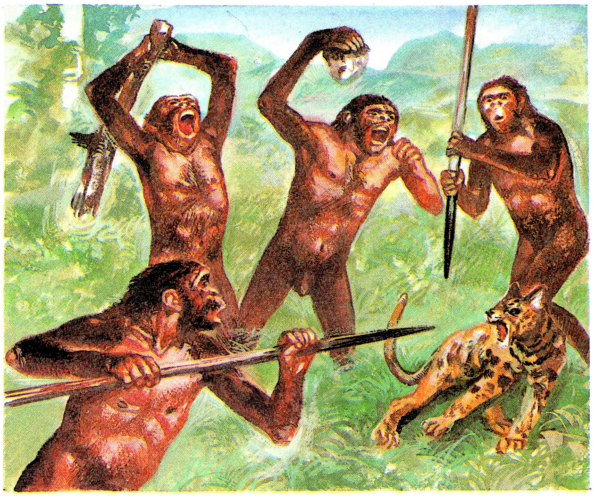

Australopiteci obučavaju djecu lovu; nekolicina napada zvijer.

Kakvim su se oruđem i oružjem služili primitivni ljudi?

Najranije oruđe kojim su se ljudi služili za ubijanje plijena, kojim su se hranili, vjerovatno su bile snažne grane ili dugačke životinjske kosti. S vremenom, ljudi su počeli praviti oruđe obrađujući kamen. Arheolozi su u Africi naišli na kameno oruđe koje su izradili primitivni ljudi. To su »lomljeni« obluci (kremen) koji su usitnjavali da bi se dobilo oštro oruđe za rezanje. Pokušaj da sam uradiš ono što su radili primitivni ljudi: pokupi kraj rijeke kamenje i razbij ga drugim kamenjem: dobićeš komade s oštrim ivicama.

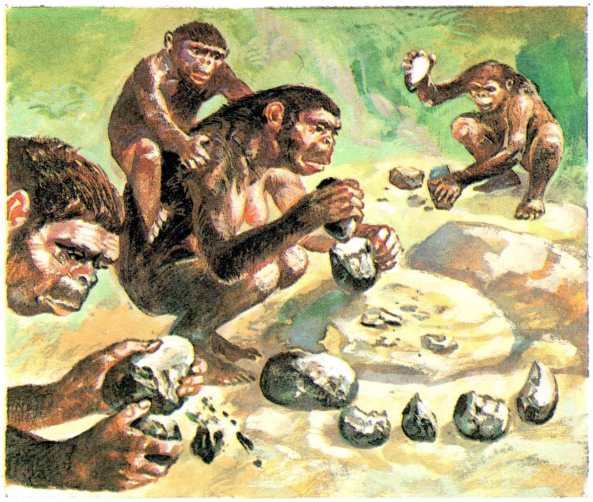

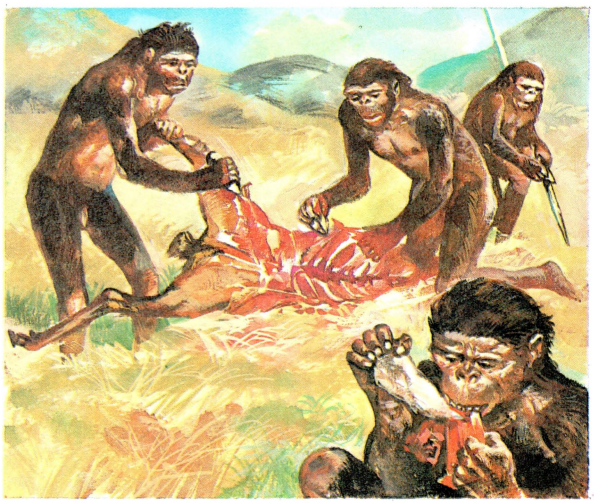

Oruđe prvih ljudi: lomljeno kamenje koje je služilo za dranje životinja, i zašiljeni štapovi.

Da li se kamenjem mogao ubiti slon?

Australopiteci nikada nisu napadali velike životinje: to je bilo suviše opasno. Nalazili su ih već mrtve, ubijene od strane drugih životinja, i ponekad im je uspijevalo da ih otmu od hijena i lešinara. Ovi primitivni ljudi hranili su se i glistama, larvama i

Ljudi, hijene i lešinari otimaju se o plijen.

Da li su se hranili poglavito mesom?

Nipošto. S druge strane, da bi preživjeli, nisu smjeli biti probirljivi. Morali su jesti sve na šta su nailazili. Ljeti i u jesen muškarci, žene i djeca skupljali su plodove s drveća i grmlja, brali divlje trave i iz zemlje vadili korijenje zašiljenim štapovima. Arheolozima polazi za rukom da prepoznaju tip hrane kojom su se primitivni ljudi koristili, proučavajući njihove zube: ako su oštri i šiljati, znači da su se hranili uglavnom mesom, ako su spljošteni i široki, značu da su uglavnom žvakali biljnu hranu.

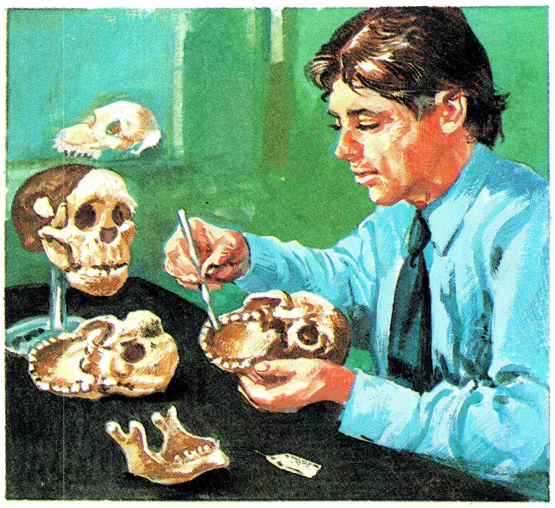

Stručnjak ispituje vilicu primitivnog čovjeka.

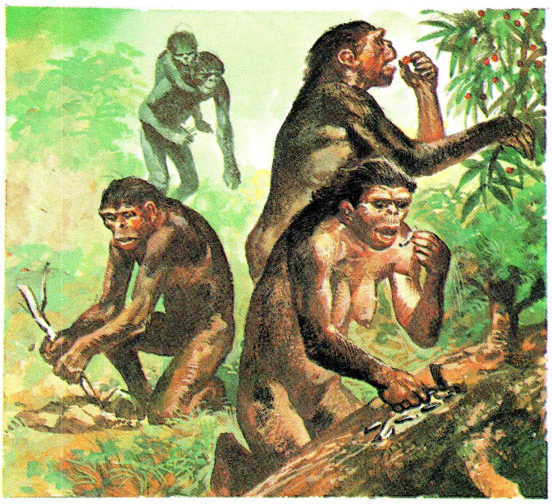

Prvobitni ljudi su se hranili bobicama, korijenjem i larvama.

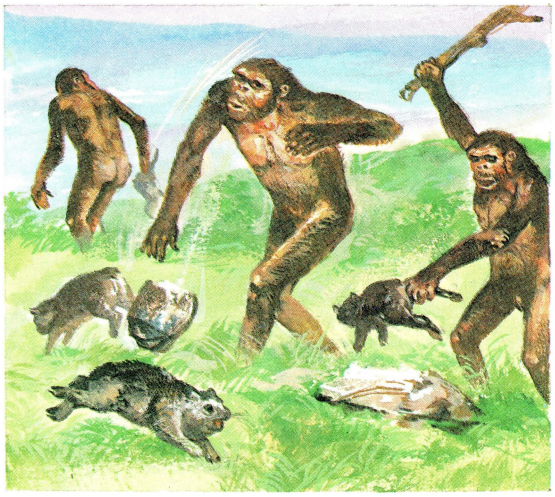

Lov na divljač pomoću kamenica i štapova.

gusjenicama. Također i zmijama, miševima ili kornjačama: hrana koju danas ne bismo ni pogledali. Kada je bilo prilike, bilo je i mnogo boljih obroka: na primjer, srž iz životinjskih kostiju. Postoje i dokazi za to: kraj zašiljenog kamenja arheolozi su pronalazili razbijene kosti: vjerovatno da bi se pojela njihova mekana sadržina.

Da li su prvobitni ljudi živjeli na drveću?

Ne, nisu živjeli na drveću, ali se povremeno događalo da, kako to i danas čine gorile, nađu utočište na nekom drvetu gdje ih ne može uznemiravati niti napasti neka zvjerka. Primitivni ljudi su obično najviše voljeli da spavaju udobno ispruženi na zemlji, pod zaklonom napravljenim od grana i lišća, pričvršćenim na tlo kamenjem. Takav zaklon štitio ih je i od sunčeve žege i od kiše. Kada arheolog nađe na istom mjestu razbijano kamenje, smrskane kosti, može pomisliti da su tu u veoma davna vremena spavali primitivni ljudi.

Da bi se zaštitili od divljih životinja, primitivni ljudi su spavali na drveću.

Arheolozi ispituju ostatke jednog skrovišta.

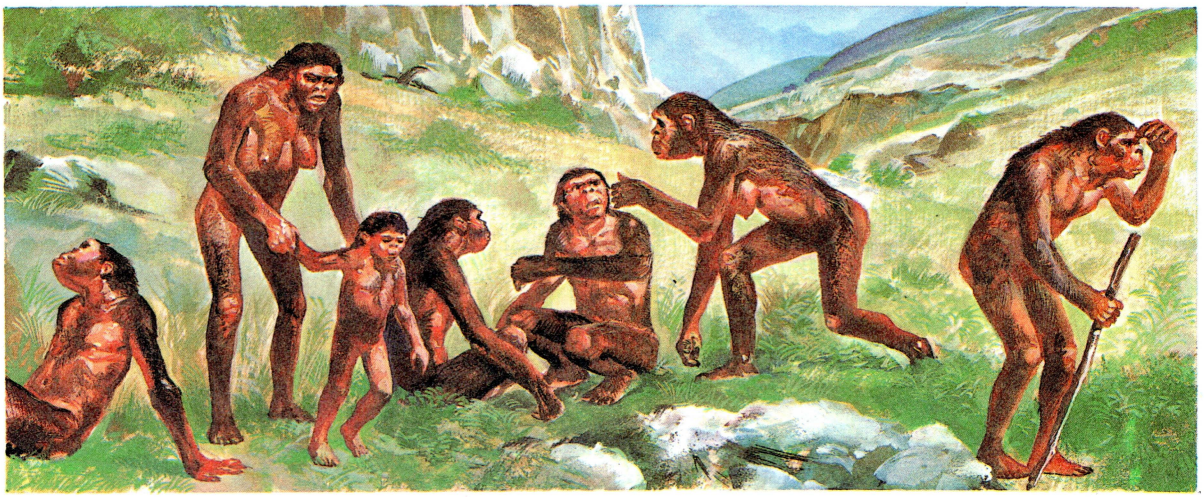

Prvobitni ljudi nisu razgovarali kao mi, ali su posigurno uspijevali da se sporazumiju.

Da li su se često selili s mjesta na mjesto?

U veoma davna vremena Zemlju je nastanjivalo veoma malo ljudi i smatra se da su se australopiteci nalazili poglavitno na afričkom kontinentu. S vremenom, ljudi je bilo sve više. Neki, mnogo snažniji od svojih predaka, slijedeći seobe divljači, preduzimali su duga putovanja i, stalno gonjeni željom za daljinom, stigli u Aziju i Evropu. Ovi ljudi, sad već potpuno ljudskog izgleda, bili su snažniji od australopiteka i pripadaju, kako naučnici kažu, vrsti *homo erectus*. Njihovi potomci su se razširili svud po Zemlji.

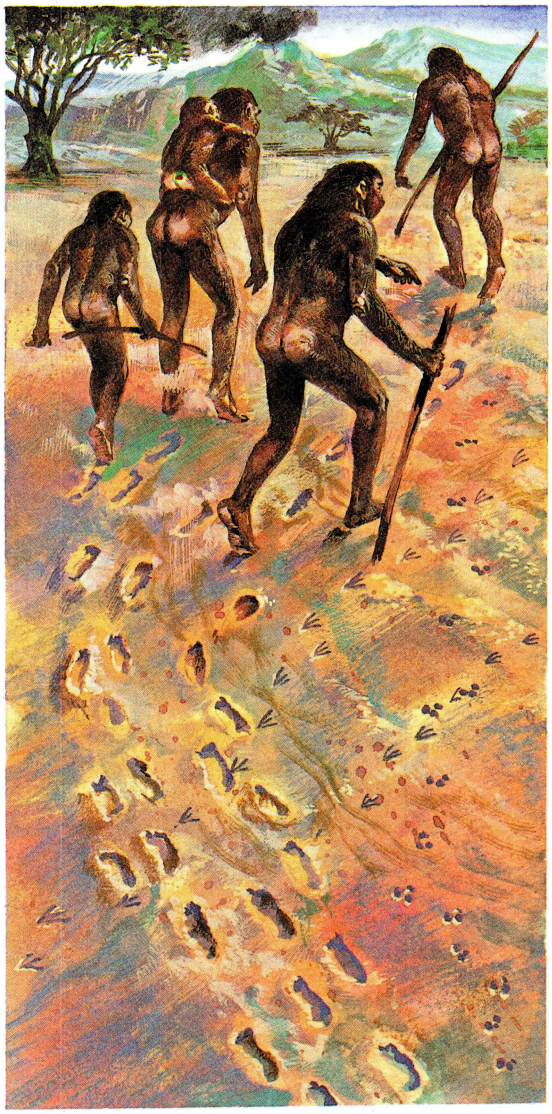

Hod po tragovima kroz divljinu

Da li su međusobno opštili?

U ta najdavnija doba ljudi još nisu izgradili riječ. Međutim, oni su se, svakako, sporazumijevali na drugi način. Poznato ti je da životinje imaju različite tipove »jezika« kojim prenose poruke. Tako, na primjer, majmun, uzvicima, pokretima i raznim izrazima lica izražava ono što osjeća: glad, strah, zadovoljstvo. S druge strane, upravo to rade bebe od nekoliko mjeseci, koje nisu u stanju da govore. Ne znamo kakvim su se jezikom koristili primitivni ljudi, ali je sigurno da su živjeli u skupinama i da su se stoga, morali na neki način sporazumijevati.

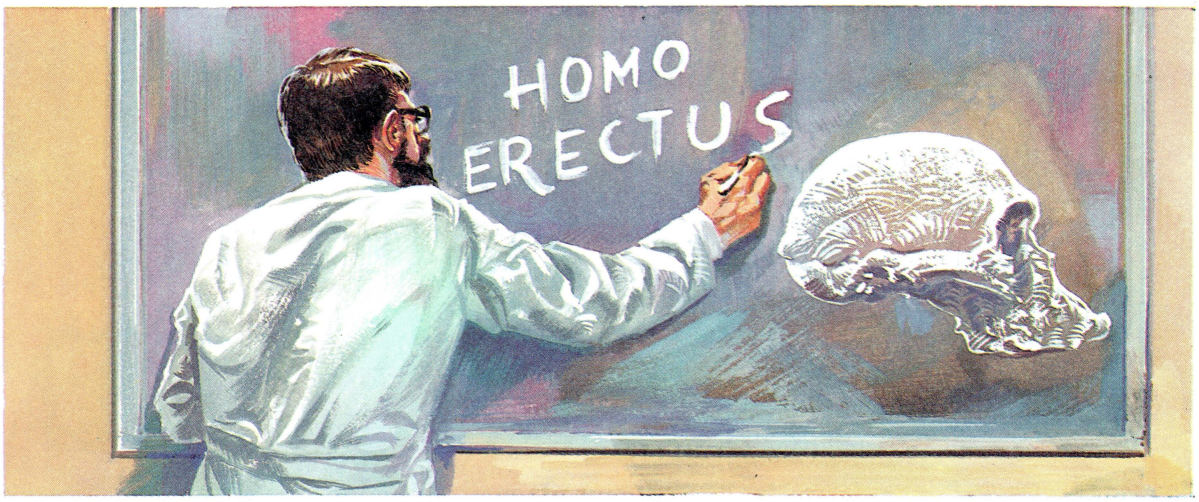

Crtež na tabli prikazuje lobanju homo erectusa.

Da li je Lusi zaista bila preistorijska žena?

Godina 1974. Arheolozi su vršili iskopavanja u Etiopiji u Africi. Jednog dana jedna grupa otkrila je nešto izuzetno: gotovo kompletan skelet jednog australopiteka. Prema kostima moglo se zaključiti da je u pitanju mlada žena visoka metar i dvadeset centimetara. Cijele noći, slušajući muziku, ovi stručnjaci su diskutovali koje ime da daju ovoj mladoj ženi. U jednom trenutku pažnju im je privukla čuvena pijesma Bitlsa *Lusi*. Onda je neko došao na ideju da ovo mladu ženu koja je živjela prije tri miliona godina nazovu Lusi!

Kosti Lusi, žene koja je živjela prije tri miliona godina.

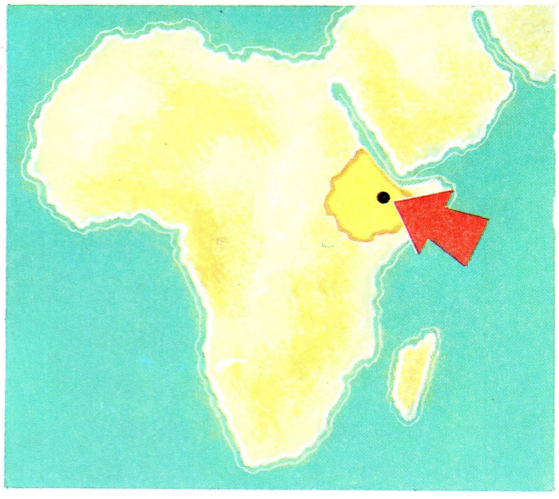

Strelica pokazuje mjesto nalazišta.

Zašto su prvobitnim ljudima davana čudna imena?

Ostaci kostiju koje su postepeno pronalažene uglavnom su dobijali imena prema mjestu nalaženja. Australopitek znači »majmun s juga«, pošto su neki ostaci ove ljudske vrste pronađeni na jugoistoku Afrike; neandertalac je dobio ime po jednom lokalitetu u Njemačkoj (Neanderthal) a kromanjonac (Cro–Magnon) izvedeno je od imena pećina u Dordonji u Francuskoj, gdje je ova ljudska vrsta živjela. Krapinski čovjek dobio je ime po Krapini u Jugoslaviji. Zahvaljujući tim pronalascima moguće je bilo rekonstruisati našu evoluciju: od gotovo majmunskog australopiteka do današnjeg čovjeka.

Odakle potiču prvi stanovnici Evrope?

Gotovo sigurno iz Afrike. To su takozvani »uspravni ljudi«: mnogo više od australopiteka i potpuno uspravni na nogama, a mozak im je bio dvostruko veći. Stigli su na naš kontinent otprilike prije 500.000 godina; znali su za vatru i čuvali su je na ognjištu sagrađenom od kamena. Arheolozi su pronašli i nešto oruđa ovih ljudi. To je kamenje zašiljeno na jednom kraju a na drugom zaobljeno; s obje ivice je oštro. Njime se može udarati, sjeći, bušiti, kopati. Ponekad imaju i dršku, privezanu životinjskim žilama i tada su se koristili kao sjekire ili koplja.

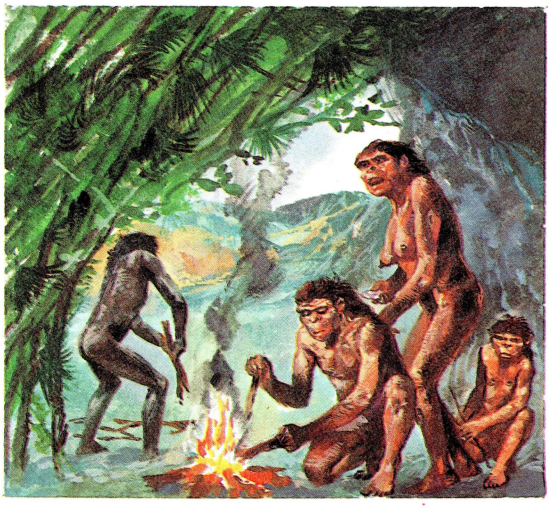

Unutrašnjost kolibe homo erectusa koji je znao za vatru i umio da je održava.

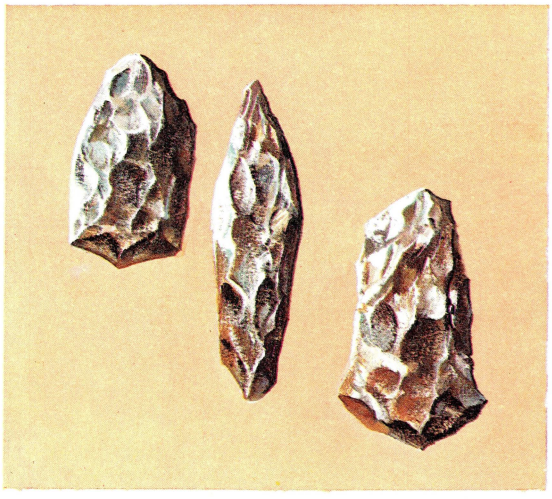

Prvo oruđe: zašiljeno i oštro kamenje.

Kako su ljudi osvojili vatru?

Preistorijski ljudi upoznali su vatru preko šikare koju bi grom zapalio. I životinje su bile suočene s ovom prirodnom pojavom koja je u njima samo izazivala strah. Ljudi, međutim, obdareni inteligencijom, došli su na ideju da je iskoriste. Vjerovatno su skupljali u pepelu užarene grane koje su ostajale poslije požara i pokušavali da ovu prirodnu vatru »održe u životu«: »hranili« su je bez prestanka i štitili od kiše. Kada su se selili, vatru su nosili sa sobom, trudeći se na sve načine da je održe.

Kako su se koristili vatrom?

Naši preci su shvatili da se vatra može iskoristiti na razne načine i da im umnogome može olakšati i uljepšati život: ona grije i osvjetljava njihova prebivališta, rasvjetljava mračne noći i drži na rastojanju zvijeri, jer dovoljno je bilo baciti samo jedan ugarak pa da i najljuća zvjerka pobjegne. Meso ispečeno na vatri bilo je ukusnije i svarljivije od sirovog mesa kakvo su ranije jeli. Primjetili su još da se vrh drvenog koplja, stavljen malo na žeravicu, stvrdne gotovo kao kamen i tako postaje veoma opasno oružje. Vatra je čak i ljeti bila korisna jer je rasvjetljavala i rastjerivala muve.

Dali su vođeni ratovi za vatru?

Nisu to, zapravo, bili ratovi, ali su borbe između plemena svakako vođene. A to se dešavalo u ono doba kada čovjek još nije umio da sam zapali vatru. Ako bi se iz bilo kog razloga ugasila vatra »pokupljena« poslije nekog požara, za pleme bi nastale velike nevolje. Tamo gdje priroda nije odmah pružala drugu vatru, trebalo ju je uzeti od susjednog plemena: milom ili silom. Čovjek je, međutim, ubrzo naučio da pravi vatru sam udarajući jedan kamen o drugi sve dok ne bi dobio varnice, ili trljajući drveni štapić o daščicu od tvrdog drveta. Toplota koja bi se tu razvila palila bi svu mahovinu koja bi se u blizini nalazila.

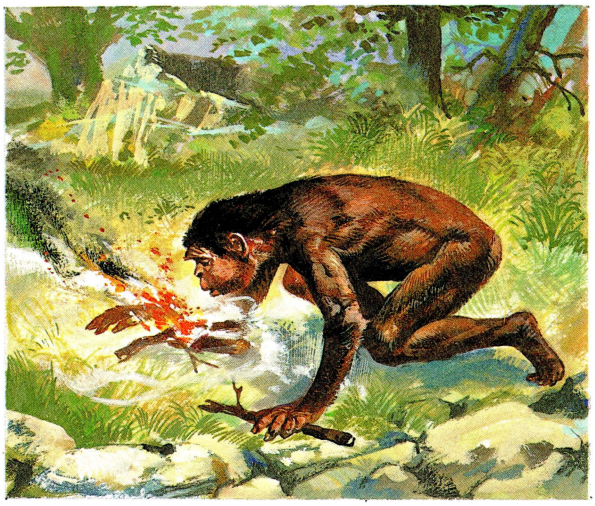

Čovjek je otkrio vatru za vrijeme požara: prvo bježi od nje prestrašen, a zatim razmišlja kako bi mogao da je iskoristi.

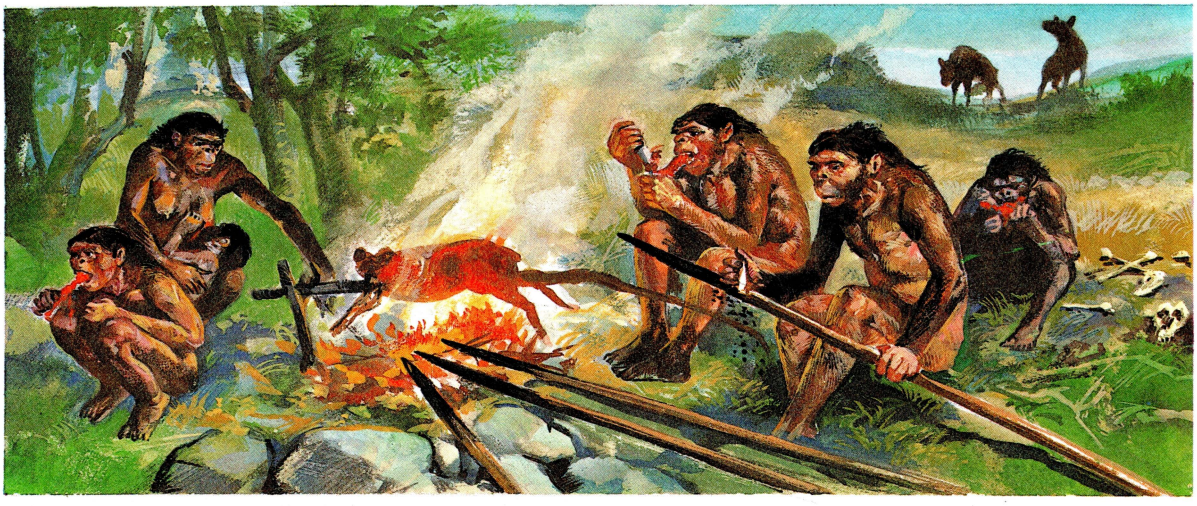

Na vatri se mogla peći divljač i njome su vrhovi koplja očvršćivani.

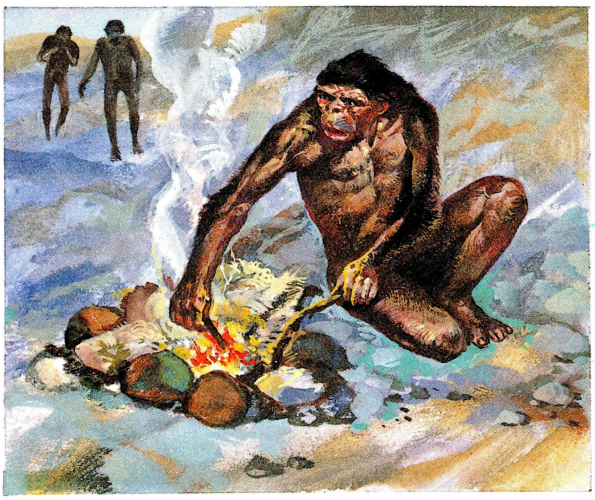

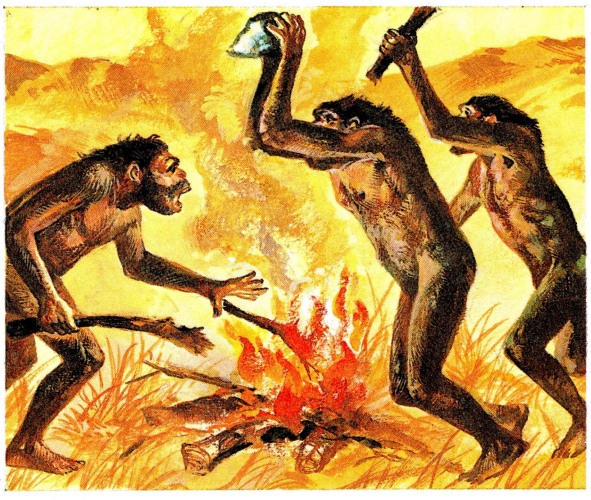

Čovjek čuva svoju vatru: pripadnik drugog plemena pokušava da odnese jedan ugarak.

KROMANJONSKI LJUDI

Otprilike prije 20.000 godina na našoj planeti bilo je veoma hladno. Zemlja je bila sleđena i tlo pokriveno kratkom travom. Životinje su se bile prilagodile toj užasnoj hladnoći: mamuti, dlakavi nosorozi, bizoni, bili su pokriveni debelim krznom. Irvasi i jeleni kopali su smrznuto tlo u potrazi za mahovinom i lišajevima. Naši preci iz te epohe živjeli su u veoma teškim uslovima. Najpoznatiji su kromanjonski ljudi koje još nazivaju lovcima na irvanse. U pećinama Kro–Manjon pronađene su kosti i predmeti tih ljudi.

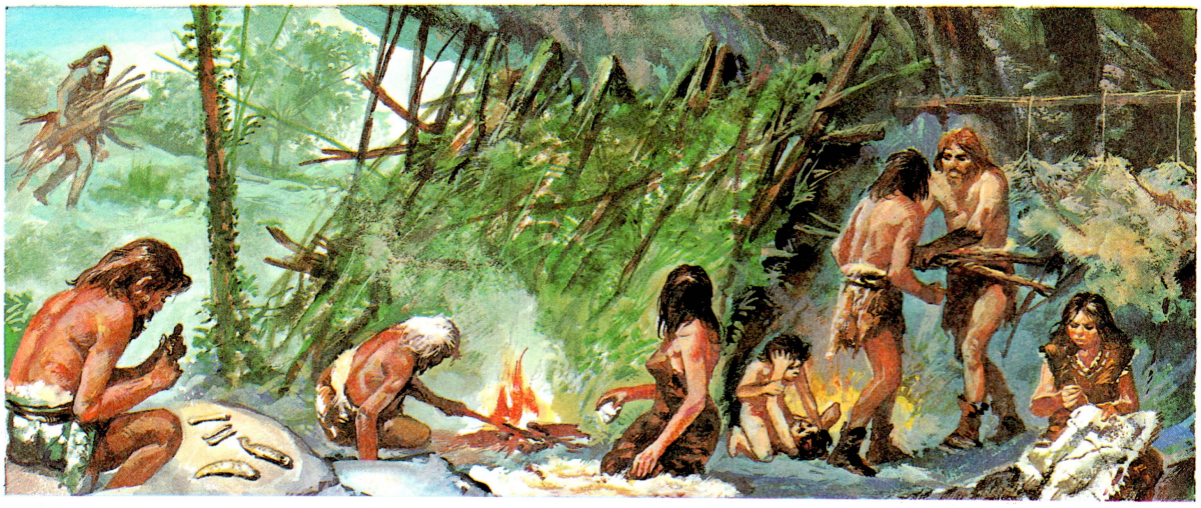

Kromanjonski ljudi živjeli su u dobro zaštićenim pećinama koje je grijala vatra.

Gdje su spavali kromanjonski ljudi?

Kada je bilo toplo i kada u blizini nije bilo neke opasnosti, spavali su napolju. Skupljali bi se oko upaljene vatre. Kada je, međutim, trebalo zaštititi se od hladnoće, kiše i snijega, sklanjali su se što dublje u unutrašnjost prirodnih pećina. Ako bi loše vrijeme potrajalo trebalo je tamo ostati mnogo dana. U tom slučaju su svoje utočište bolje opremali. Da bi se zaštitilo od udara ledenog vjetra, stavljali su na ulaz u pećinu kože ubijenih životinja, ili su ga zatvarali nekom vrstom vrata načinjenih od granja i lišća.

Da li su tada ljudi imali kuću?

Na izvjestan način jesu. Osim što su se koristili prirodnim pećinama, gradili su i velike kolibe. To se naročito dešavalo u sjevernoj Evropi, na primjer u Sibiru, gdje je zima veoma oštra i traje dugo i gdje nema dovoljno drveća. Stoga su se

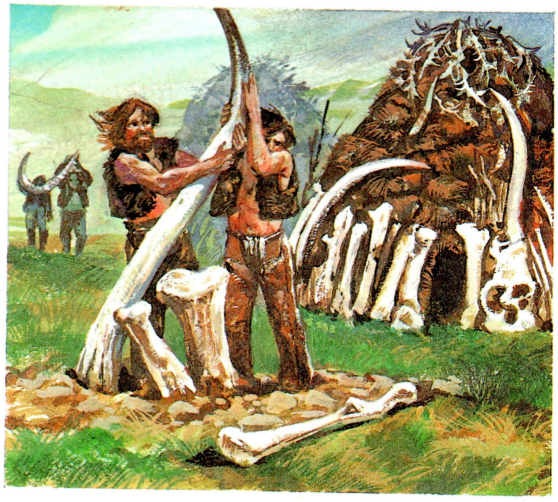

Izgradnja kolibe pomoću kostiju od mamuta.

Da li su spavali u krevetima?

Kromanjonski ljudi su spavali na prilično udobnom ležaju. »Dušek« je bio od hrpe trave a pokrivač – lisičje kože ili medvjeđe krzno. Kopajući teren na mjestima gdje su se nalazile kolibe ovih naših drevnih predaka, arheolozi su otkrili hiljade sitnih kućica puževa, upravo onih što žive u visokoj travi. Trava je s vremenom nestala, ali su ove kućice puževa ostale, ukazujući na mjesta gdje su se nalazili ležaji i kakvog su oblika bili. Poslije veoma napornog dana provedenog u lovu, mora da je za ove ljude bilo pravo zadovoljstvo leći i zaspati na gomili mekog i mirišljavog sijena!

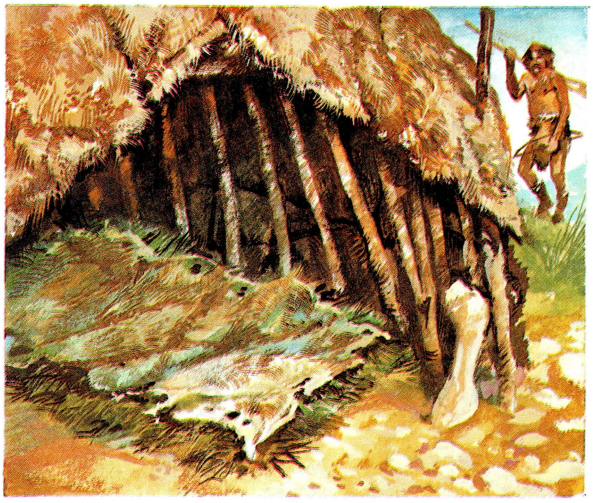

Lov na medvjeda u pećini. Desno, ležaj napravljen od suve trave i koža.

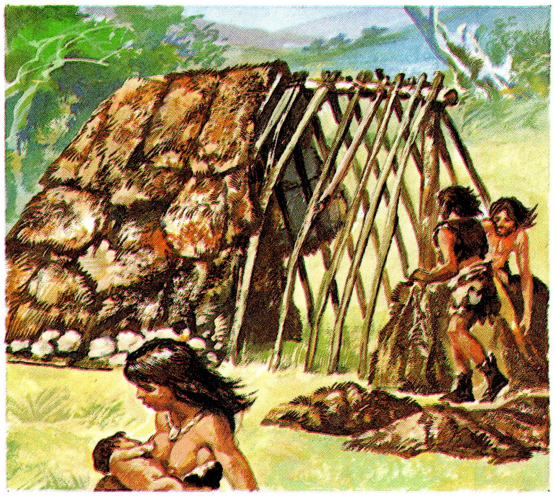

Koliba načinjena od grana i životinjskih koža.

ljudi koristili kostima i kljovama mamuta za izgradnju svojih koliba. Kosti zabijene u tlo činile su zidove, dugačke kljove, međusobno izukrštane, činile su krov. Sve ovo prekriveno je životinjskim kožama. Jedno ili dva ognjišta zagrijavalo je unutrašnjost ovakve kolibe u koju bi stalo i po dvadeset osoba.

Da li su građena velika sela?

Nisu, pošto prvi ljudi nisu bili naročito brojni. U njihovim skupinama koliba boravilo je neveliki broj porodica. Uz to, bili su uglavnom nomadi, mijenjali su stalno mjesto boravka, tražeći oblasti gdje je u izobilju bilo divljači i kremena, kamena od kojeg su pravili razne alatke. U jesen su se kromanjonci okupljali u grupe koje su se selile u manje hladne oblasti u potrazi za hranom. Tehnika lova izgledala je ovako: okruživali bi životinje za vrijeme njihove seobe i onda bi ih napali oružjem koje su napravili.

Da li su preduzimali dugačka putovanja?

Vjerovatno si zapazio kako se zimi u našim krajevima ne mogu vidjeti laste. Ove ptice, u stvari, prije nego što nastupi hladnoća, odlijeću u daleke krajeve gdje je klima blaga i gdje mogu lako pronaći hranu. I bizoni i irvasi, koje su preistorijski ljudi lovili, također su životinje koje se sele. U jesen, ove životinje odlaze u južnije oblasti gdje su zime manje oštre, a u proljeće vraćaju se na svoja uobičajena prebivališta. Stoga su i preistorijski judi, koji su se hranili ovim životinjama, odlazili za njima. To su bila veoma duga putovanja, naravno, pješice.

Kako su »savijali« šatore?

Ako ti je poznato kako Indijanci Apači prave šatore, onda možda možeš da zamisliš kako su, otprilike, mogli izgledati šatori lovaca na irvase prije 20.000 godina. Ubadali bi u zemlju 5–6 motki i povezivali ih zajedno na vrhu. Ovaj kostur su prekrivali životinjskim kožama koje su, zatim, pričvršćivane za tlo kamenjem da bi mogle odoljeti naletima vjetra. Vatra je paljena napolju. Kada su iz bilo kog razloga ljudi mijenjali mjesto boravka, veoma su brzo skupljali šatore. Odnosili su samo kože preko ramena, spremne da budu ubrzo upotrijebljene na novom mjestu.

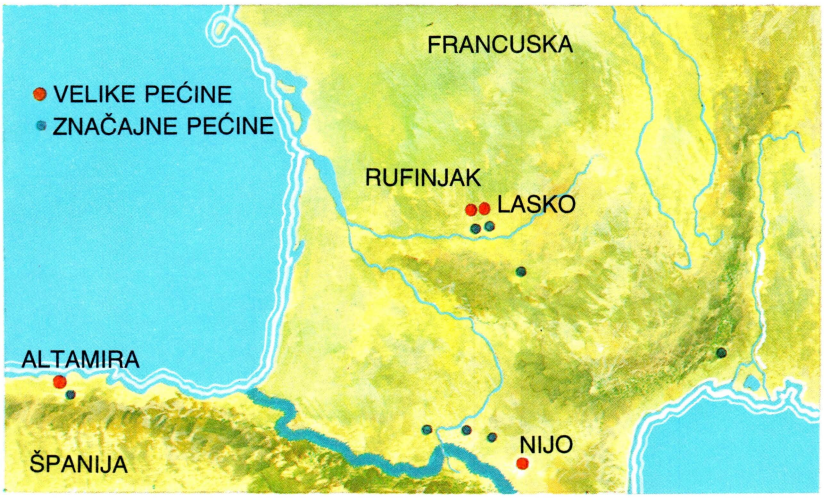

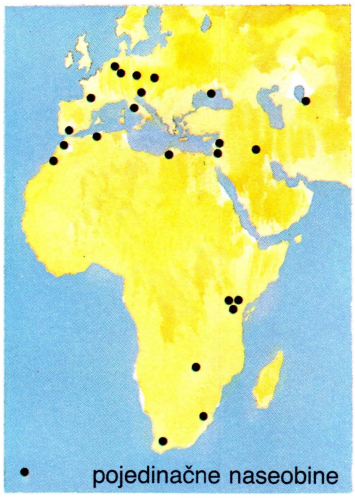

Na dvjema kartama naznačena su mjesta gdje se nalaze pećine i prve ljudske naseobine.

Muškarci i žene »savijaju« šatore u jednom logoru: moraju ići za životinjama koje se sele.

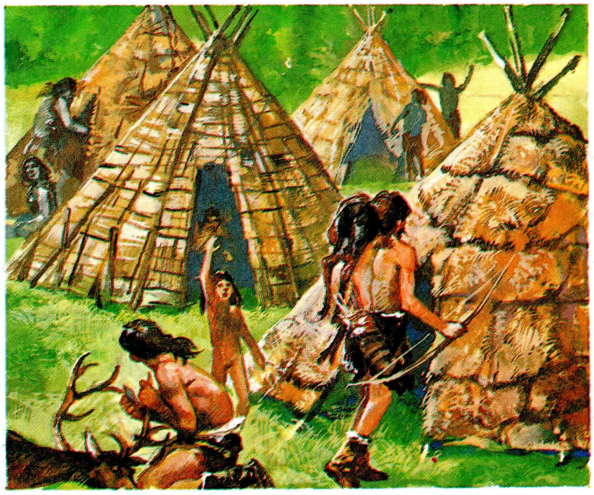

Prilikom seobe ljudi nose na leđima sve što im je potrebno za podizanje novog logora.

Lov na irvase kopljima i strijelama. U logoru žene peku meso i griju vodu.

Da li su se koristili sjekirama i noževima?

Kromanjonski ljudi još nisu znali za gvožđe. Svoje alatke i oružje pravili su od kamena, i to uglavnom od bjelutaka. Taj kamen se lako lomio ako se udari drugim kamenom i kromanjonci su već veoma vješto rukovali kamenjem. Udarajući čekićem od irvasovog roga po komadu bjelutka (kremena), postepeno su dobijali veoma oštre komade koje su poslije dorađivali kako bi dobili željeno oruđe. Na takav način pravili su sječiva, sjekire, noževe i oštre šiljke koji, zatim, pričvršćeni na dugačak štap obrazuju veoma efikasna i korisna koplja za lov.

Pomažući se čekićem od roga, ljudi lome kremen.

Noževi i sjekire od lomljenog kremena.

Zašto su dobili ime »lovci na irvase«?

Iz jednostavnog razloga što su ih mnogo lovili, jer su irvasi veoma mirne životinje i lako ih je napasti. Uz to, ovi drevni lovci shvatili su da se ulovljeni irvas može iskoristiti na više načina. Naravno, od njega su dobijali meso, i kožu, od rogova su pravili drške za svoje alatke a od žila jaku užad. Lovili su čak i mamute, iako je to bilo veoma opasno, ali vrijedilo je truda jer je samo jedan takav kolos mogao da ishranjuje čitavu porodicu tokom mnogih nedjelja. I bizoni su bili opasni. No, imali su veoma ukusne butove!

Da li su uspijevali da savlađuju veoma velike životinje?

Razna koplja i noževi nisu bili dovoljni da se napadnu najveće životinje. Da bi ih uhvatili, ljudi su gradili zamke. U zemlji bi iskopali veliku rupu na čije dno bi stavljali šiljato oružje. Naravno, rupu bi pokrili granjem i travom da je životinje ne bi primijetile. Te rupe bile su smrtonosne zamke za mamute i bizone. Da bi uhvatili konje, koji su tada još bili divlje životinje, postupak je bio sljedeći: plašili su ih urlicima i zapaljenim bakljama i gonili ih da skaču s litica u ponore.

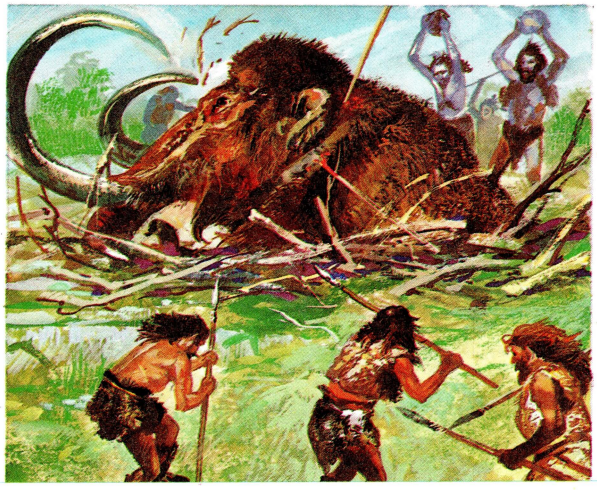

Da bi ih se domogli, ljudi su gonili nejkrupnije životinje u zamke ili ponore.

Za ribolov su se koristili harpunama s više šiljaka, vršama (koševima) od site, uzicama.

Kojim su se oruđem najradije koristili?

Najviše upotrebljavano oruđe je, bez sumnje, strugač. Ljudi su ga pravili od komada kremena. S jedne strane bio je oštar, blago iskrivljen i zašiljen na krajevima. S druge strane bio je gladak da bi se lako i spretno mogao držati u ruci. Oštrim dijelom, zapravo »sječivom«, ljudi su mogli mnogo štošta da rade: da deru ubijene životinje, stružu kosti, sijeku grane i gule koru s drveća. Zašiljenim dijelom se također moglo štošta uraditi. Mogle su se bušiti rupe u koži ubijenih životinja, dubiti drvo, u kamenje urezivati razni ukrasi.

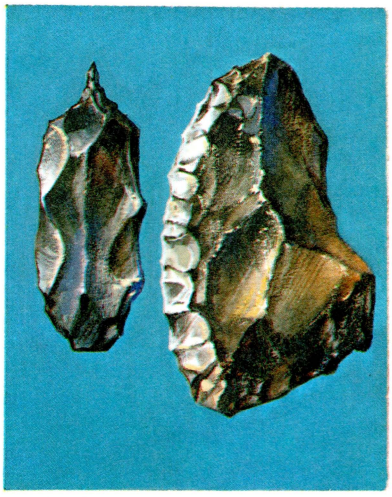

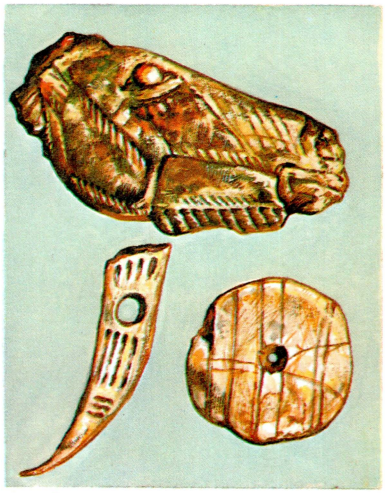

Strugač i šilo korišteni su za rezanje kosti i kamena i rezbarenje po njima, kao i za struganje i bušenje kože.

Da li su kromanjonci lovili ribu?

Među ostacima kromanjonskih ljudi arheolozi su često nalazili kosti pastrmki i lososa. To ukazuje na činjenicu da su ovi ljudi bili i ribolovci. Od konjske grive pravili su nit za udicu i na kraj su stavljali kukicu od kosti ili slonovače. Za veće ribe i druge vodene životinje upotrebljavali su harpune sa više šiljaka koje su pravili od rogova irvasa. U manjim vodenim tokovima, u ribolovu su se služili pletenim korpama u obliku lijevka u koje bi bez povratka upadalo više desetina riba. Cijenili su i puževe, ostavljajući čitave gomile njihovih ljuštura za sobom.

Da li su se koristili samo kamenim oruđem?

Ne. Kromanjonci su umjeli da obrađuju i druge materijale: drvo, a također i rogove i slonovaču dobijene od ubijenih životinja. Od životinjskih kostiju pravili su različite alakte, između ostalog i igle. Ovaj njihov pronalazak bio je od izuzetne važnosti. Pomoću igala šili su životinjske kože i njima se pokrivali. Jasno je da su se šivene kože prilagođavale tijelu koje ih nosi i štitile ga u velikoj mjeri od hladnoće. Uz to, od koža su pravili mješine u kojima su prenosili vodu i čak je kuvali. Kasnije su ovi dosjetljivi ljudi naučili da od koža prave i čamce slične kanuima.

Igla napravljena od kosti pomoću rožnatog harpuna.

Buktinje i uljane svjetiljke osvjetljavale su pećine.

Da li su noću ostajali u potpunom mraku?

Plamen sa ognjišta osvjetljavao je noću kolibe naših dalekih predaka. U ognjištima su gorjela drva pa čak i životinjske kosti. Kada su odlazili u veliki lov, nosili su sa sobom borove ili jelove baklje. Prve svjetiljke pronađene su u pećinama koje su im služile kao prebivalište. Ove svjetiljke sastojale su se od malih kamenih postolja u koja su stavljani komadi sala bizona ili mamuta. U salo je umetana isprepletana vrpca od životinjske kože koja je imala ulogu fitilja (stijenjka). Te svjetiljke dalave su svjetlost kao svijeća: u pećinama i kolibama nije bilo previše osvijetljeno.

Kako su se odijevali?

Svikli da žive na otvorenom, ovi ljudi svakako nisu bili zimogrožljivi, ali usred zime, kada je hladnoća bila osjetna, zaodijevali su svoje tijelo različitim odjećom: košuljama, jaknama, »pantalonama« obućom. Sve to su izrađivali od koža raznih životinja: irvasa, lisica, kuna bjelica. Koža je prethodno podvrgavana specijalnom postupku ne bi li se smekšala. Arheolozi su pronašli čak dugmad izrađenu od životinjskih kostiju i rogova, razne vrste ukrasa za odjeću i koštane igle kojima su šili. Lovci su se štitili od zime obilno se hraneći mesom i salom divjači.

Prvi ukrasi: narukvice od kosti, ogrlice od zuba i školjki.

Ukrašavanje tijela okerom.

Da li su voljeli da se uljepšavaju?

Sasvim je izvjesno da jesu. Muškarci i žene, u preistorijsko doba, voljeli su da se kite. Nosili su narukvice od pršljenova lososa i ogrlice izrađene od dobro uglačanih medvjeđih ili lisičijih zuba. Na odjeću su pričvršćivali koštane ukrase, pa čak i ptičija pera. Ali to nije bilo sve. Posebno su se starali i o kosi: skupljali su je u visini potiljaka u punđu ili čvor, ili su je uplitali u dugačke pletenice. U naročitim prilikama bojili su lice i tijelo okerom, vrstom zemlje, crvene ili žute boje, koja je nađena među raznim otkrivenim predmetima ovih naših dalekih predaka.

Jakne, pantalone i obuća izrađivani su od životinjskih koža

Šta su radile žene?

Manje–više isto što i muškarci. A u to doba bilo je mnogo posla. Svakog dana! Prije svega, trebalo je obezbijediti dnevnu hranu: voće, sjemenje, korijenje, pečurke. Zatim, trebalo je nahraniti malu djecu i starati se o onoj većoj. Trebalo je i šiti raznu odjeću, paliti vatru, velike kožne mješine puniti vodom iz potoka i zagrijavati je bacujući u nju kamenje usijano na vatri. Ponekad se u pepelu mogla pripraviti neka ptica ubijena na lovu, ili se mogao ispeći kozji but. Sve u svemu, niko nije sjedio skrštenih ruku.

Kako su se zabavljala djeca u ta daleka vremena?

Ne mnogo drugačije nego ti kad se nađeš napolju. Pokušajmo da zamislimo skupinu od četiri–pet šatora ovih preistorijskih ljudi. Ispred šatora sjede djeca. Jedni prave ogrlicu, nižući ljušture puževa na strunu konjske dlake, drugi ukrašavaju kosu cvijećem, treći na obali potoka, grade brane od kamenja ne bi li uhvatili žabe. Oni najživahniji popeli su se na veliko drvo i zabavljaju se verući se po granama.
Pjevaju, uzvikuju, smiju se: veseli su i bezbrižni.

Da li su djeca išla u školu?

U ta najdavnija vremena škola još nije bila »izmišljena«. Još nisu postojale knjige, pera, sveske ili olovke, ali ni tada se djeca nisu igrala po cio dan. Trebalo je od roditelja naučiti mnogo stvari, gledajući ih kako rade, ili pomažući im u svakodnevnim obavezama: tako su djeca učila da obrađuju kamen, da pale vatru, pripremaju zamke za hvatanje ptica, skupljaju trave i bube, kuvaju. Sa trinaest godina dječaci su već bili »odrasli«: znali su već da uhvate divljač u zamku ili da ubiju bizona. Ukratko, bila je to, van svake sumnje, nimalo laka »životna škola«.

Posla je bilo za sve: trebalo je starati se o djeci, skupljati pečurke, kuvati i obezbjeđivati vodu.

U ta davna vremena nisu postojale igračke, ali djeca su se i tada igrala.

Djeca su posmatrala i učila da rade ono što su ih roditelji učili.

Pećinski obred za uspješan lov.

Šta su radili kromanjonci u pećinama?

U dubini pećina obavljali su naročite obrede. Tamo su po zidovima slikali najveće životinje koje su željeli da ubiju za vrijeme lova: mamute, bizone, irvase, konje... a poslije su uz pjesmu i igru, probadali naslikane životinje. Zašto? Vjerovali su da će na taj način obezbijediti uspješan lov. Tako, divljač kao da je već bila uhvaćena: njihove ruke ni u kom slučaju nisu mogle omašiti jer su bili sigurni da je pomoću tih obreda duh životinje već bio zarobljen. Ove ceremonije pružale su ljudima više povjerenja u sopstvene snage.

Kako su oslikavali zidove pećina?

Prstom ili četkicom napravljenom od životinjske dlake. Koristili su se bojama koje su pronalazili u prirodi. Od ilovače i okera dobijali su mrku, crvenu i žutu boju. Od stijena koje su sadržale mangan, ili od uglja, dobijali su crnu boju. Te

Primitivni slikar ukrašava zidove pećine.

Da li na pećinskim zidovima ima i ljudskih figura?

Ima. Kromanjonci su slikali i ljudske figure. Lica ovih osoba često se skrivaju iza maske. Možda su u tim likovima ovi daleki slikari željeli da naslikaju sebe. U pećini »Tri brata« igrač, predstavljen s ogromnim očima, nosi na glavi jelenske rogove, a u pećini Lasko (Lascaux) neobična prilika, sa išaranom kožom i dugim ravnim rogovima, predvodi »kolo« životinja.
Ko su, zapravo, bile te ličnosti? Vračevi, predvodnici plemena ili sami autori slika? Na to pitanje ne možemo odgovoriti.

Crteži u pećini Tri brata u Francuskoj.

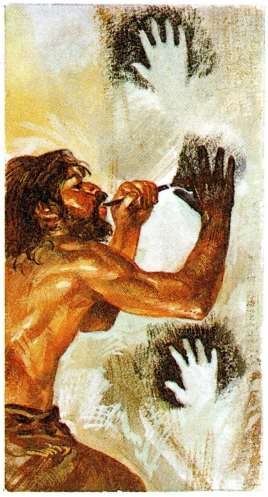

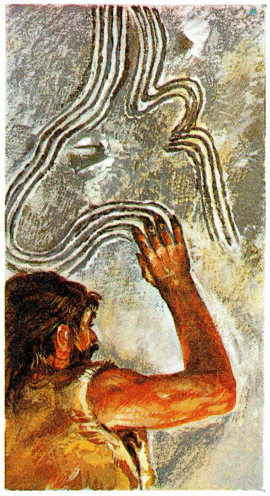

Crtalo se poglavito šakama.

boje su miješali s vodom, pljuvačkom, biljnim sokovima i životinjskim salom, koji su služili kao fiksiri ili lijepak. Preistorijski »slikari« bili su izuzetno sposobni: svoju umjetničku vještinu sticali su veoma pažljivim posmatranjem životinja oko sebe prije nego što su počeli da ih slikaju po zidovima pećina.

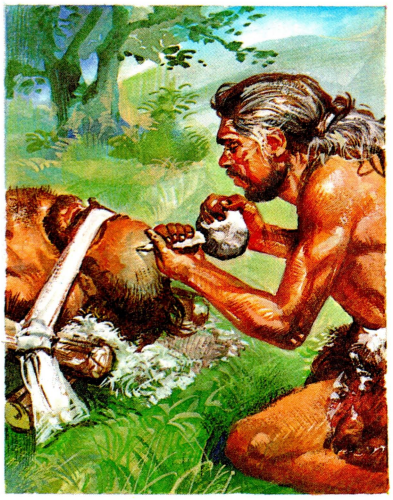

Imobilizacija slomljene ruke, liječenje rane ljekovitim lišćem i trapanacija (bušenje) lobanje.

Da li današnji ljudi liče na nekadašnje primitivne ljude?

Poznato ti je da su dinosauri, mamuti i tolike druge životinje nestali sa lica Zemlje. To se desilo i sa izvjesnim ljudskim vrstama, kao što je australopitek i »uspravni čovjek«. Za kromanjonske ljude možemo reći da još uvijek postoje. Ljudi koji danas žive na Zemlji u stvari su njihovi potomci. Postoje veoma male razlike u tvom fizičkom izgledu i izgledu kromanjonskog djeteta. Ono što se bitno promijenilo jeste, zapravo, način života: ti imaš igračke, koristiš se uređajima, znaš da čitaš i pišeš. Sve su to iskustva koja nekadašnji čovjek svakako nije mogao imati.

Postoje li još uvijek ljudi koji su na primitivnom stupnju života?

Postoje. U unutrašnjosti nekih ogromnih šuma ili u nekim pustinjskim oblastima postoje omanja plemena koja još uvijek žive kao kromanjonci. Tako neki australijski aborigini idu i lov na kengure sa jednom vrstom koplja; a u Južnoj Africi Bušmani, koji su izvrsni lovci, prebivaju u jednostavnim skrovištima od lišća. U najgušćim dijelovima amazonskih šuma, u Južnoj Americi, ima primitivnih plemena koja love ribu pomoću ostvi (harpuna). Ali jednog dana ovih takozvanih »današnjih primitivnih ljudi« neće više biti: malo-pomalo, stopiće se s razvijenijim narodima.

Kako su se kromanjonci liječili?

Izvjesno je da je život naših dalekih predaka bio često u opasnosti. Naći se u snježnoj mećavi van skrovišta značilo je ostati smrznutih prstiju na rukama i nogama. Za vrijeme lova često su se dešavale ozbiljne nesreće: životinje bi obarale, ranjavale, napadale ljude. Tada su nastupali vračevi, ljudi koji su se bavili »medicinom«, koji su znali da izliječe rane, da »namjeste« iščašenu ili slomljenu ruku ili nogu, čak i da liječe frakturu lobanje, što je i dan-danas još uvijek prilično teško. Život ovih ljudi je, sve u svemu, bio, zapravo, veoma kratak.

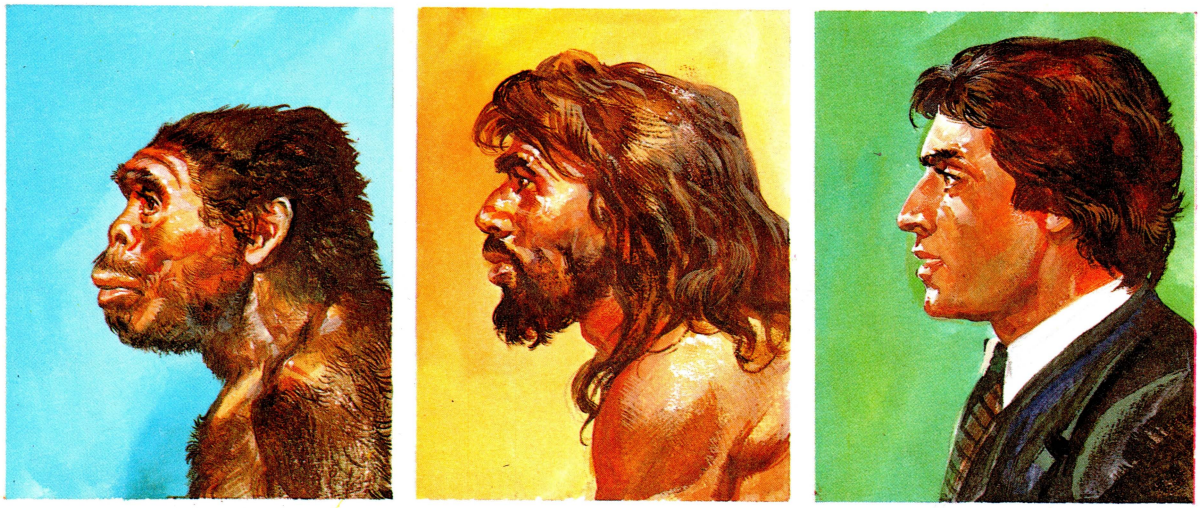

Kromanjonac, Eskim i savremeni čovjek.

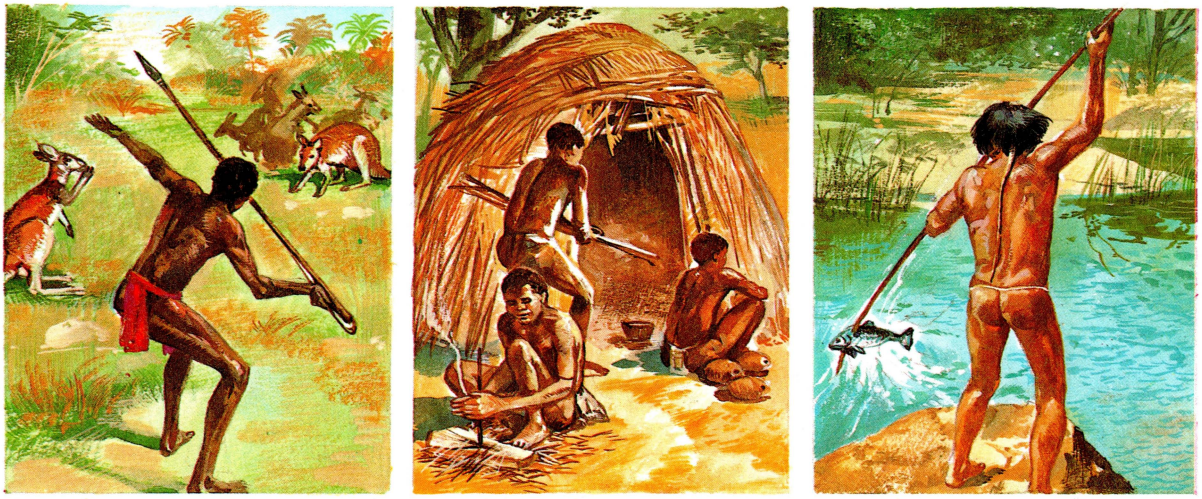

Primitivni ljudi i danas žive, love životinje i ribu na isti način kao nekad naši daleki preci.

NEOLITSKI LJUDI

Protekli su mnogi mileniji. Prije 6.000 do 8.000 godina ljudi nisu više živjeli samo od lova, ribolova i biljaka koje je priroda spontano nudila. Ljudi su već znali da uzgajaju biljke i životinje. S vremenom, svuda su se počela graditi prva sela. Otkriveni su metali i otpočela je trgovina.
Ovaj period, posljednji u preistoriji, naziva se neolitom. Na Srednjem istoku, otprilike prije 5.000 godina, da bi sračunavali berbu ili žetvu, ili zapamtili neki važan događaj, ljudi su počeli da u kamenje ili koru drveća urezuju znake. Tako je, malo-pomalo nastalo pismo.
Tog trenutka prestaje preistorija i počinje istorija.

Kako su neolitski ljudi pravili oruđe?

I ovi ljudi su se koristili kamenom, naročito kremenom koji su razbijali na oveće cjepke koje su, zatim, glačali finim mokrim pijeskom ili hrapavim kamenom. Na taj način davali su kamenu željeni oblik. Duž tokova izvjesnih rijeka nađene su stijene izbrazdane velikim žlijebovima: njih su napravili neolitski ljudi stalnim trljanjem kamenja od koga su pravili raznovrsno oruđe. Ovo oruđe, dobro obrađeno i glatko na dodir, naziva se »glačano kamenje«. Takvom obradom kamena dobijale su se čak i sjekire za obrađivanje drveća.

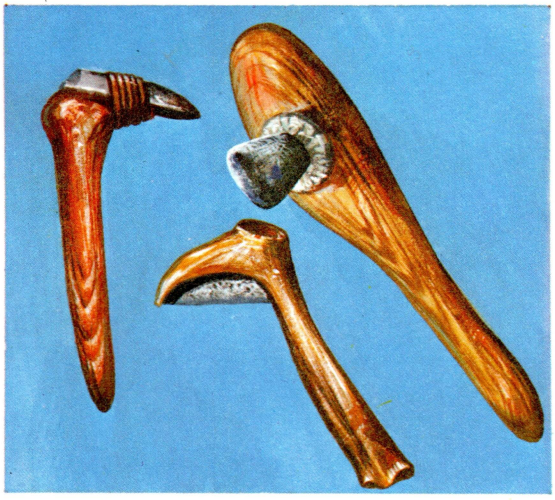

Oruđe od glačanog kamena.

Ljudi su u vodenim tokovima tražili zlato.

Čovjek glača kamen.

Koje su metale ljudi prvo otkrili?

Muškarci i žene neolita veoma su voljeli da se kite različitim orglicama i grivnama. Za tu svrhu tražili su šarene i blistave kamenčiće.
Jednog dana, u riječnom pijesku, pronašli su zelenkasto-plavičaste kamenčiće koji su

Koje su još druge metale otkrili?

Zlato i bakar su isprva sasvim slučajno nalazili. Zatim, hiljadama godina kasnije, ljudi su počeli da buše tlo da bi otkrili ogromna nalazišta: to su danas rudnici. Tako su otkrili i kalaj (kositar) koji, ako se veoma zagrije, miješa se sa bakrom i obrazuje metalnu mješavinu, takozvanu leguru koja je veoma tvrda – bronzu. Ljudi s kraja neolita bili su veoma vješti kovači. Oni su izmislili peći, bruseve, nakovnje i umjeli su da prave bronzane sjekire, srpove, sječiva, sablje, vrhove za koplja, noževe, kopče. Ubrzo su otkrili još jedan metal – željezo.

Prvi bronzani predmeti

izgledali kao loptice, i, tu i tamo, poneku blistavu »slamčicu«: otkrili su bakar i zlato. Ovi metali su prilično meki i mogu se lako oblikovati. Takođe su otkrili da se ovi kamenčići i »slamčice« na toploti tope i mijenjaju oblik. Od njih su pravili pločice i igle. Bakar i zlato, međutim, nisu dovoljno tvrdi da bi se od njih izrađivale sjekire i noževi.

Preistorijska topionica

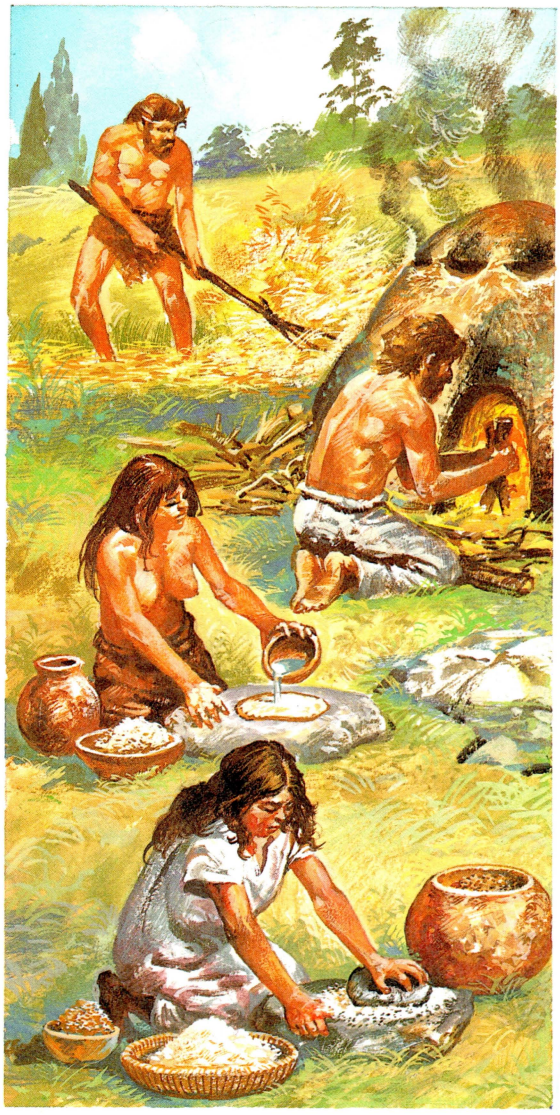

Razne faze pripremanja hljeba.

Da li je pas zaista najdrevniji čovjekov prijatelj?

Prvi ljudi su lovili životinje koje su tada sve bile divlje. Kada su se lovci selili sa mjesta na mjesto, čopori vukova i šakala pratili su ih da bi se hranili lešinama plijena, bizonima i konjima koje su ljudi

Primitivni umjetnik oslikava pećinu.

Da li su neolitski ljudi znali da prave hljeb?

Dugo vremena preistorijski ljudi su ubirali divlju pšenicu i ječam koje je priroda spontano pružala. Od njih su pravili hranljive kaše. Jednoga dana su došli na ideju da polože u zemlju sjeme da bi dobili nove biljke. Tog trenutka »rodila« se zemljoradnja koja je trabalo da izmijeni ljudski život. Sada su ljudi po svojoj želji mogli da proizvode pšenicu i ječam. S vremenom su naučili da se bolje koriste ovim žitaricama. Usitnjavali su zrna između dva kamena i dobijali brašno koje su miješali s vodom, praveći kašu koju su stavljali na usijan kamen. Rezultat je bio svjež hljeb!

ostavljali za sobom. Malo-pomalo, vukovi i šakali su se navikavali da se ne plaše jedni drugih te su ponekad i zajedno lovili. To se dogodilo otprilike prije 10.000 godina i čovjek je, s vremenom, počeo da ih smatra »saveznicima« pa čak i pratiocima, ukratko: čovjek je uspio da ih pripitomi.
Naši psi su, u stvari... praprapotomci tih vukova i šakala.

Djeca se igraju s pripitomljenim vučićima.

Ko je čuvao stada?

Poslije psa, čovjeku je pošlo za rukom da pripitomi i druge životinje: koze, ovce, svinje, magarce, kamile, konje... Na zidovima nekih veoma stranih pećina u Africi, nalaze se crteži koji predstavljaju pastire koji čuvaju goveda s velikim rogovima. U Evropi su arheolozi pronašli, pored predmeta koji su pripadali preistorijskim ljudima, kosti ovnova, koza i svinja.
Kako su ove životinje živjele na otvorenom, pastiri su ih morali čuvati i danju i noću, a u tome su im upravo psi pomagali, držeći lopove i opasne životinje na rastojanju.

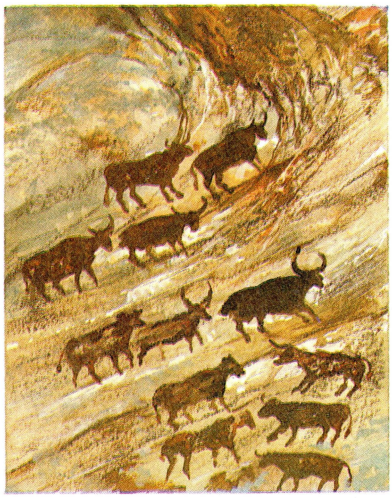

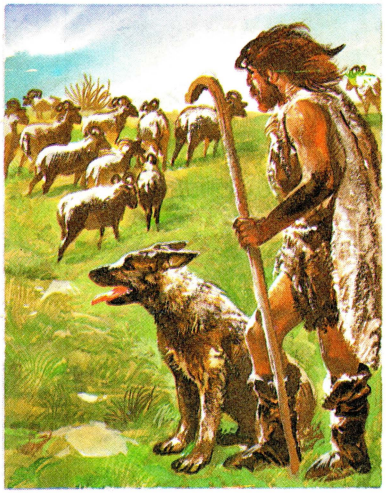

Goveda naslikana na zidu jedne pećine; pastir sa svojim psom; gajenje svinja u oboru.

Neolitsko seosko gazdinstvo s prebivalištima; ograđeni prostori za gajenje životinja; obrađena polja.

Da li su posjedovali uređaje koji su im pomagali pri radu?

U ta vremena jedini »uređaji« su bile ruke i snaga mišića. Za obradu tla, ljudi su se služili zašiljenim štapom. Ubrzo su izmislili oruđe kojim su se u tlu mogle praviti duboke brazde. Riječ je o plugu. Isprva je cio bio od drveta, a onda mu je dodato ralo, metalno sječivo, i jaram za koji se moglo vezati par životinja za vuču. Ljudi su želi žito koštanim srpovima u koje su umetali krhotine od kamena.Koristili su se kotaricama, koje su pleli od rogozine i trske, i drvenim lopatama. Alatljike od bronze bile su prilično rijetke jer su se veoma teško izrađivale.

Da li su znali da jašu konje?

Veoma dugo ljudi su išli samo pješice. Jedan od razloga je i to što su divlji konji bili neukrotivi, teško su se dali uhvatiti i obuzdati. Prvi koji su uspjeli da pripitome konja bili su stanovnici velikih azijskih ravnica. Nije nam tačno poznato u kojoj eposi se to dogodilo, ali se pretpostavlja negdje prije 4.000 godina. Od tada su konji pretrpjeli veliki razvoj, tako da postoje mnogobrojne rase, od vatrenog arapskog konja do čistokrvnog engleskog, od snažnog normanskog konja do malog ponija. Ljudi su s vremenom postali izvrsni jahači i neustrašivi »ratnici konjanici«: na svojim brzim jahaćim konjima napadali su stada i sela.

Da li su zemljoradnici neolita živjeli po gazdinstvima?

Pošto su počeli da se bave zemljoradnjom i uzgajanjem životinja, kod ljudi se javila potreba da štite bilo žetvu bilo životinje. Da bi sačuvali zalihe žita, stavljali su ga u udubljenja koja su kopali u zemlji ili stijenama. Podizali su i ograde i obore, možda čak i prave staje, da u njh zatvaraju stoku preko noći. Uzgajana stoka predstavljala je veoma važnu razervu hrane i stoga ju je trebalo naročito čuvati. Ovi ljudi uzgajali su i bilje kao što je kupus i sočivo, i znali su da prave sir od kozjeg mlijeka. Sve u svemu, »izumili« su prva gazdinstva.

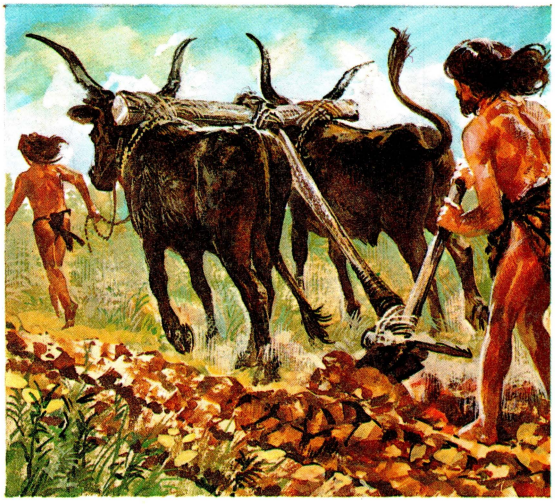

Žetva žita pomoću srpa i oranje plugom koji vuče par volova.

Hvatanje divljih konja u azijskim ravnicama i horda ratnika konjanika.

Prebivališta neolitskih ljudi.

Kako su izgledala prebivališta neolitskih ljudi?

Veoma su se međusobno razlikovala i njihov izgled je zavisio od mjesta gdje su građena. Ljudi su se, zapravo, koristili materijalom koji su na licu mjesta nalazili.
U današnjoj Švajcarskoj, na primjer, ljudi neolita su gradili prebivališta na kolju, sojenice; to su drvene konstrukcije na stubovima nosačima ili kolju iznad vode duž obala i jezera ili rijeka. U Poljskoj su to bile velike drvene kolibe, dugačke i niske, u kojima je živjelo po nekoliko porodica. U Italiji i na jugu Francuske, kolibe su imale kamene zidove i građene su jedna uz drugu. Namještaj je bio jednostavan: uljana lampa, drveni kreveti, veliki sanduci za odjeću.

Od čega su pravljene posude za kuvanje?

Gotovo sve posuđe pravljeno je od gline. Ta zemlja pomiješana s vodom postaje meka i lako se da oblikovati. Jednog dana ljudi su primijetili da glina, ostavljena na suncu, postaje tvrda. Došli su, takođe, i

Izrada glinenog posuđa.

Da li je neolitska »kuhinja« bila dobra?

Možda ne baš dobra, ali posigurno obilna i hranljiva. Zaliha žitarica čuvali su u velikim glinenim posudama. Ljudi su uspijevali da sačuvaju so, veoma dragocjenu za začinjavanje i održavanje hrane. Smještajući je u vaze od terakote koje su držali na suvim mestima. U njihovu hranu spadao je i hljeb, pogača, tečne kaše, supe, sirevi, puževi, riječni rakovi... čak i kolači s medom. Meso se rijetko pojavljivalo na njihovim trpezama a voće se jelo naročito ljeti i u jesen, kada ga je priroda pružala u izobilju. Jelo se i pilo iz drvenih ili glinenih posuda.

Kuhinja neolitskih ljudi.

Korpe su pletene od vrbovog pruća.

na ideju da je peku u peći. Glina se tako preobražavala u materijal koji voda ne topi a otvorena vatra ne uništave. Od gline su ljudi mogli da prave posude različitih oblika i veličina. Međutim, za prenošenje voća ili žitarica, koristile su se korpe od slame ili vrbovog pruća koje se mnogo lakše i koje su žene veoma spretno znale da pletu.

Kako su se odijevali neolitski ljudi?

Najveći dio njihove odjeće još uvijek se pravio od životinjskih koža, ali bilo je i odjeće od tkanine. Znali su da ispredaju fine i otporne niti od ovčije vune a također i od jedne biljke – lana. Žene su te niti tkale na jednom od najgenijalnijih izuma koji su dosad izmišljeni: na razboju. Tkanje se, naravno, odvijalo prilično sporo, ali za nekoliko dana žene bi uspijevale da istkaju komad vunene ili lanene tkanine, dovoljno veliki za izradu nekog odjevenog predmeta. Tkanina se krojila i šila da bi se dobili različiti odjevni predmeti: košulje, pantalone, jakne, ogrtači.

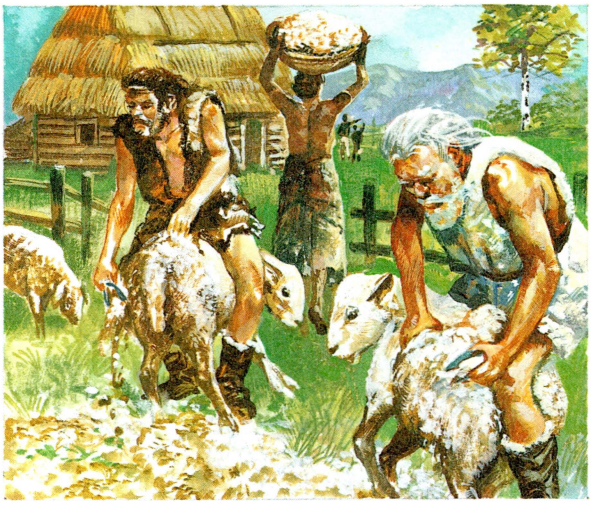

Striža ovaca. Dobijena vuna se prela i tkala na prvom razboju.

Da li su voljeli da se kite?

Naravno, i to ne samo žene! I muškarci su, zapravo, nosili teške narukvice, upadljive ogrlice, a na resici uha svakojake privjeske. I o kosi su naročito vodili računa i pravili su prilično složene frizure: na primjer, duže ili kraće pletenice, punđe i čvorove, koje su održavali u redu pomoću fino izrađenih igala. Očaravalo ih je zlato, dragocjeni blistavi metal koji sija poput sunca. Ali pošto je ovaj metal bio rijedak, njihov nakit je najčešće bio od kosti, bakra i bronze. Ljudi i žene su se ogledali u malim metalnim pločama toliko izglačenim i blistavim da su mogle održavati njihova lica.

Odjeća iz neolitske epohe.

Da li su se svi isto odijevali?

Nisu. Tip odjeće je zavisio od oblasti u kojoj se živjelo. U toplim krajevima ljudi i žene nosili su kratke suknjice ili pantalone s kratkim nogavicama kao i lake haljine skupljene oko struka kožnim pojasom. Nosili su se ogrtači koji su se pričvršćivali velikim metalnim iglama. Sasvim drukčija bila je odjeća onih koji su živjeli u krajevima sa hladnom klimom. Oni su obično nosili odjeću izrađenu od vune ili od životinjskih koža, prostrane ogrtače i kape od tkanine ili krzna. Nosili su čak i nešto slično današnjim pantalonama i grubu obuću od kože.

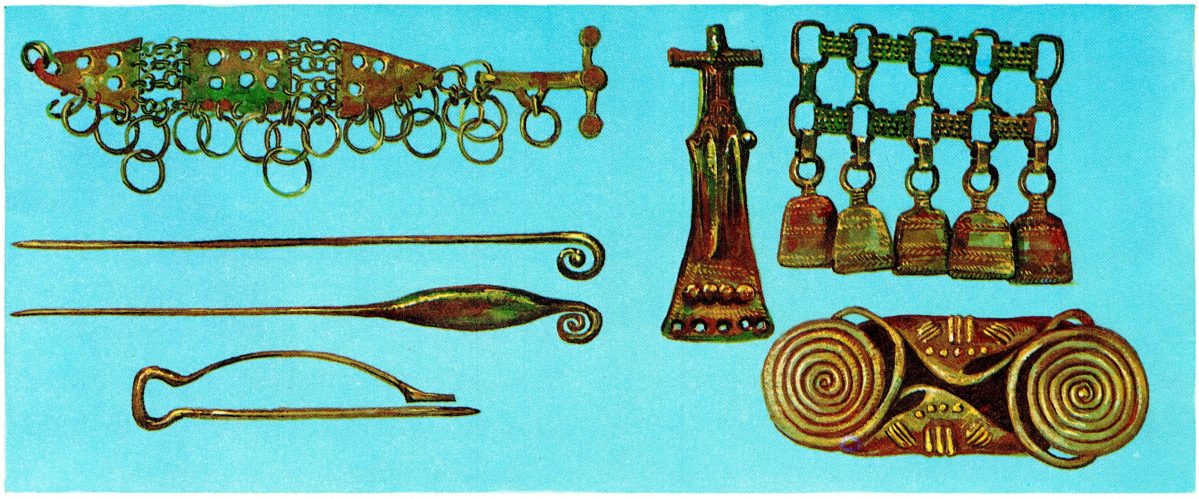

Nakit naših dalekih predaka: igle, kopče, narukvice, ogrlice.

Da li su u ta davna vremena postojale prodavnice?

Prodavnice u današnjem smislu riječi nisu postojale, zapravo, ali su postojale tržnice. Određeni proizvodi, kao što je so, kalaj i bakar, nisu se mogli svugdje naći. Tako su ih trgovci prenosili s mjesta na mjesto. U određenim selima postojali su kovači specijalizovani za izradu mačeva, u drugim, pak, selima grnčari su izrađivali predivne vaze ili vrčeve, a u nekima su žene proizvodile tople vunene ogrtače.Sve te zanatlije okupljale bi se povremeno da razmjenjuju proizvode i »prave poslove«. Na tržnici se moglo naći sve što je neophodno.

Da li su ljudi tada pravili čamce?

U proljeće se snijeg topi, potoci nabujaju i doline su često poplavljene. E pa, prvi ljudi su se snalazili i prelazili preko rijeka i jezera opkoračivši neko deblo ili panj jer – drvo pluta. S vremenom su počeli da prave splavove povezajući razno debelo snoplje. Zatim su izdubili i oblikovali deblo da ima »kabinu« i da se njime udobnije plovi: tako je nastala piroga. Ljudi koji su živjeli kraj mora dodali su svojim barkama jedra od kože, a zatim od platna, ne bi li iskoristili snagu vjetra: mnogo je manje zamorno ploviti na jedra nego na vesla.

Da li su odlazili nekuda na odmor?

Ako su i kretali na put, to, svakako, nije bilo da bi išli na odmor! Neki narodi neolita veoma su mnogo putovali da bi se s vremenom nastanili u novim oblastima. Svoje teritorije su napuštali kad više nisu uspijevali da na njima prežive: zbog prenaseljenosti ili što tlo, iz raznih razloga, nije više davalo dobre žetve. Prilikom ovih velikih seoba (migracija), došlo je, prirodno, do miješanja stanovništva raznih oblasti. Tako su, na primjer, daleki preci Francuza i Nijemaca napustili izvjesne oblasti u Aziji, hladne i negostoljubive, da bi se nastanili u Evropi, koja je bila mnogo pristupačnija i privlačnija.

Tržnica: tu se moglo kupiti oružje, tkanine, grnčarija, so...

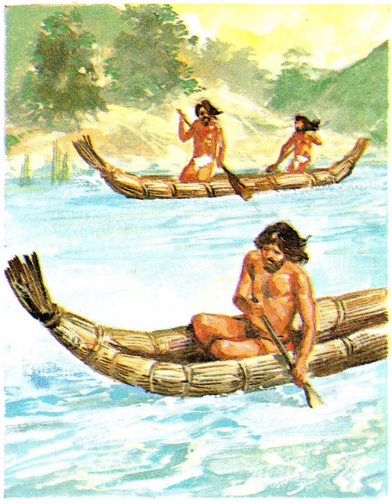

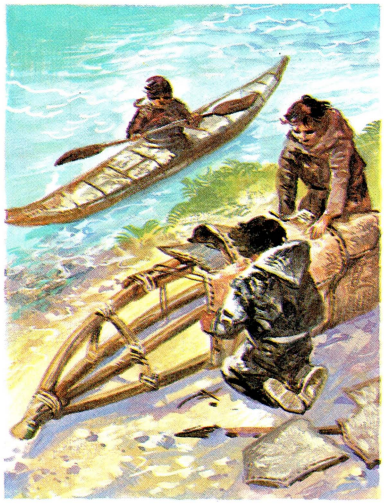

Čamci: od trske, od isušene kože i piroga dobijena dubljenjem debla.

Neolitski ljudi u napornoj potrazi za gostoljubivijim mjestom.

Selo opasano palisadom i jarkom, i izgradnja utvrđenja.

Da li su u to doba vladali kraljevi?

U doba kromanjonaca, koji su bili izvrsni lovci na irvase, svi ljudi su živjeli na isti način: Nije bilo nikakvih vođa. U neolitu su se promijenile neke stvari. Vidjeli smo da se u istoriji čovjeka pojavio rat. I tako, ratnički vođa, koji bi uspio da pobijedi neko selo, zahvaljujući svojoj spremi i svojim mačevima, proglašavao bi se kraljem. Njemu su gradili mnogo udobnije prebivalište od onog u kome je živio običan čovjek,okružavao se slugama, raspolagao kolima i konjima, i njegova žitnica uvijek je bila dobro snabdjevana. Čak je, kasnije, izvojevao pravo da svoju moć prenosi na sinove.

Ratnici za vrijeme napada na selo.

Vođa ulazi u selo uz pratnju ratnika.

Zašto su neka sela bila okružena zidovima?

Radi odbrane. Bogata poljoprivredna sela pobuđivala su zavist drugih, manje bogatih, ili ratnika nomada, koji nisu željeli da se bave obrađivanjem zemlje. Oni su ponekad pokušavali da se domognu tuđe ljetine ili zemljišta. Stoga su stanovnici sela bili prinuđeni da izmišljaju svakojake mjere ne bi li zaštitili svoja dobra. Prebivališta su podizali na teško dostupnim mjestima: otočićima po rijekama, na vrhovima brda s okomitim obroncima. Uz to, prebivališta su opasivali zidovima, jarkovima ili palisadom od zašiljenog drveta.

Gdje su sahranjivani kraljevi?

Neki kraljevi su podizali sebi grobnice prostranije od sopstvenih prebivališta. Umrlog kralja su, obično, oblačili u najbolju odjeću i stavljali ga ispod velikog pljosnatog kamena koji je podupiralo drugo kamenje. To je, takozvani dolmen. Oko tijela stavljeno je njegovo omiljeno oružje. U njegovu čast ubijana je neka životinja ili čak i ljudsko biće: postojali su surovi oblici prinošenja žrtve. Ponekad se dolmen prekrivao ogromnom gomilom zemlje. Tako je obrazovana neka vrsta brda koje je, s vremenom, prekrila trava: to su nazivali nadgrobna humka – tumult. U nekim oblastima Evrope, dolmeni se još uvijek mogu vidjeti.

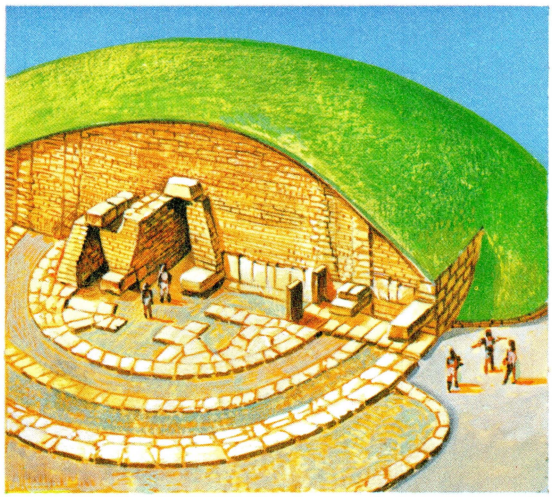

Izgradnja keltskog kamenog spomenika dolmena, i desno: presjek jedne grobnice.

Svetkovina u neolitskom selu: ljudi igraju, goste se i piju napitak sličan današnjem pivu.

Da li su u to vrijeme postojali muzički instrumenti?

Prvi muzički instrument bio je – glas. Dakle, ljudi su prvo počeli da pjevaju. Zatim, da bi proizveli zvuke, duvali su u male životinjske kosti. Kasnije su, možda, od ptičijih kostiju napavili frulu. A od komada

»Orkestar« naših dalekih predaka.

Da li su tadašnji ljudi zaista obožavali sunce?

Sunce, koje daje Zemlji svjetlost i toplotu, i od koga ljetina sazrijeva, uvijek je bilo predmet divljenja pa čak i obožavanja ljudi. U Stounhendžu u Engleskoj, prije 4.000 godina, u njegovu čast podignut je veleljepni hram. Sazdan je od ogromnih kamenih blokova, od kojih neki teže i do 50 tona a visoki su skoro osam metara. Raspoređeni su u tri koncentrična kruga. Na dan 21. juna, kada je sunce u najvišem položaju na horizontu, njegovi zraci , prilikom rađanja, prolaze upravo kroz ulazne vratnice hrama. U Karnaku u Francuskoj, više od hiljadu kamenova postavljeno je u pravcu sunca. To su takozvani »menhiri«.

Da li su neolitski ljudi priređivali velike svetkovine?

Jesu. Postojale su prilike kada su se svi okupljali i slavili. To je bio dolazak proljeća ili ljeta, godišnja doba koja su naročito voljeli zemljoradnici; naimanovanje novog kralja; pobjeda nad neprijateljem. Još u to doba svaka svečanost završavala se obilnim jelom i pićem. Za tu priliku su klane i pečene neke životinje – one najdeblje i najukusnije. I u ogromnim količinama se pilo nešto slično današnjem pivu. Istovremeno, mladići i djevojke igrali su u svojoj najljepšoj odjeći. Bila su to prava pravcata slavlja koja su povremeno ublažavala teški život ljudi toga doba.

Prvi instrumenti: doboš, rog i pištaljka.

drveta pravili su kastanjete. Bubanj su dobijali razapinjanjem životinjske kože preko izdubljenog panja. Struna na luku vibrira i proizvodi zvuk: i tako, kada je stavljeno nekoliko struna, dobijena je harfa. A truba? U to doba koristio se rog bizona. Eto, takav je mogao biti tadašnji orkestar.

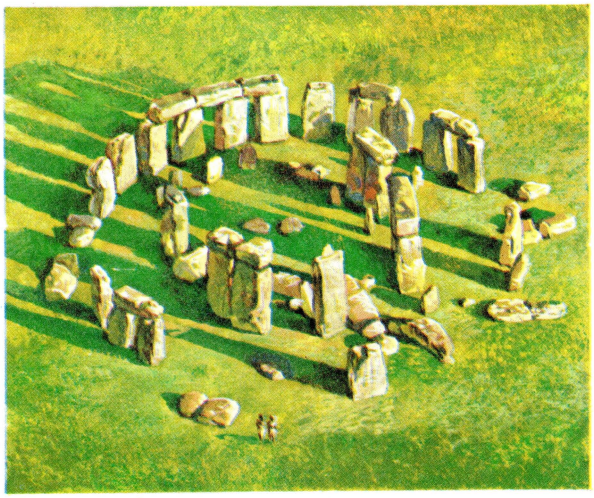

Ogromni kameni blokovi Stounhendža u Engleskoj i takozvani menhir u Karnaku u Francuskoj.

Kako se postaje arheolog?

Ako je neko veoma zainteresovan za starinu, već je na dobrom putu da to postane. Prirodno je da je potrebna veoma velika priprema u vezi sa svime što se tiče epohe koja se razmatra. Jedino tako, za vrijeme iskopavanja, arheolog je u mogućnosti da otkrije na terenu neki zub, komad kosti, dio nekog predmeta koji je pripadao našim dalekim precima. Arheolog mora da je u stanju i da rastumači stvari koje otkrije: mora da zna šta su one, kome pripadaju, i iz koje epohe potiču. Nekim arheolozima preko ljeta pomažu studenti koji, na taj način, uče kako se vrše iskopavanja.

Kako se obrađuje arheološka istraživačka zona?

S apsolutnom preciznošću: arheologu ne smije da promakne nijedna pojedinost. Na primjer, veoma je zanimljivo znati u kome je položaju svaki predmet pronađen. Da bi se to odredilo sa što većom tačnošću, zona iskopavanja se podijeli na mnogobrojne kvadrate, upravo kao stranica sveske za aritmetiku. Uz to, svaka otkrivena stvar se numeriše, premjeri, fotografiše, klasifikuje. To je dug i strpljiv posao koji pred očima arheologa otkriva tolike važne podatke. I upravo na osnovu tih podataka arheolozi mogu da kažu kako su živjeli i šta su radili preistorijski ljudi, žene i djeca.

Da li je tačno da arheolozi mogu pronaći blago?

Sada to gotovo nije moguće. Poznato ti je da su drevni vladari sahranjivani sa svim svojim bogatstvom. Ali od toga doba mnogi lopovi su provaljivali u grobnice i grobove i odnijeli najdragocjenije stvari. Danas se veoma rijetko desi da se pronađe blago. Ali za arheologa, koji je naučnik, običan kameni predmet, poneka ljudska kost ili samo zub prestavljaju pravo, veliko blago. To se može lako shvatiti: sve te stvari mu omogućuju da bolje upozna ljude koji su živjeli u ta davna vremena, što je naročito zanimljivo, jer su to naši – preci.

Arheolozi strpljivo i s velikom pažnjom obavljaju svoj posao.

Zona arheoloških radova: teren je podijeljen na mnoge kvadratne dijelove.

Preistorijski muzeji su pravi rudnici obavještenja o životu naših dalekih predaka.

INDEKS

Brojke date kurzivom odnose se na slike

arheološka iskopavanja 58, *59*
arheolozi *11, 15, 16,* 18, 58, *59*
australopiteci 8, 9, *9,* 10, *10,* 13, 14, *14,* 15, *15,* 16, *16,* 17, *17,* 38
čulo mirisa 12
gdje su spavali 16
hod 11
ishrana 12
jezik 14
oruđe 19, *19*
skelet 18
vilica 11
zubi 15
bakar 43
baklja, buktinja 32, *32*
bizoni 29
bronza 43
oruđe 43
čamci 52, *53*
današnji primitivci 38, *39*
dolmen 54
gazdinstvo *46,* 47
glina 48
grob(nica) 55, *55*
harpun 31, *31*
Homo erectus 17, 19, 38
hrana
australopiteka 12, 14, 15
neolitskih ljudi 49
kromanjonskih ljudi 29
igle od kosti 31
kako su se pravile 31
irvas *28,* 29
kolibe 48, *48*
konj 46, *47*
korpe za grožđe 49, *49*
kralj 54, 55
grobnica 55, *55*
kremen 26, 28, 30
kromanjonski ljudi 19, 24, *24,* 25, *25,* 26, 28, 29, *29,* 30, *30,* 31, 32, *32,* 33, *33,* 34, *35,* 36, *36,* 37, *37,* 38, *38,* 39
boravišta 24, *24,* 25, *25*
crteži 36, *36,* 37, *37*
djeca 34, *35*

liječenje *38,* 39
ležaj 25, *25*
obredi 36, *36*
odjeća 32, *33*
poslovi 34, *35*
seobe *26*
šatori 26, *27*
ukrasi 33, *33*
kruh 44
ljekovita sredstva *38,* 39
lov *13,* 14, 15, 26, 28, 29, *29*
lovci irvasa 29, 29
Lusi 18
skelet *18*
mamut 29, *29*
menhir 56, *57*
metali 42, 43
muzički instrumenti 56, 57, *57*
neandertalski ljudi 19
neolitska sela 54, 55
neolitski ljudi 40, 41, 42, *42,* 43, *43,* 44, *44,* 45, *45,* 46, 47, *47,* 48, 49, 50, *50,* 51, *51,* 52, 53, *53,* 54, *55,* 56, *56, 57,* 58
obredi 36, *36*
oker 33
odjeća
neolitskog čovjeka 50, 51, *51*
kromanjonskog čovjeka 32, *33*
oruđe 19, *19,* 30, *30,* 31, *31*
bronza 43, *43*
glina 48, *48*
kremen, glačan 42, *42*
oslikane pećine *36,* 37
oružje od kamena 14, 28, *28*
parač 30, *30*
pas 44, 45, *45*
pećinski crteži 36, *36,* 37, *37,* 44, *45*
piroga 52, *53*
posude 48, 49
plug 46, *47*
prebivališta
neolitski ljudi 48, *48*
kromanjonski ljudi 24, *24,* 25, *25*
homo erectus 19
pripitomljavanje 45, 46
razvoj 50, *50*
riba 30, *31*
sir 47
slavlja *56,* 57
so 49, 52
sojenice 48, *48*
Stounhendž 56, *57*
svjetiljke 32, *32*
tkanje 50, *50*
topionica *43*
tržnica 52, *53*
uzgajanje životinja 45, *45,* 47
vatra 19, 20, *21,* 32
vračevi 39
zamke 29, *29*
zanatlija 48, 49, *49*
zlato 43
željezo 43
žetva 46, *47*

Moja prva enciklopedija